KEHF SURESİ

Kehf sûresi Mekke'de nazil olmuştur ve yüz on âyettir. Bu Sûre-i Celile, hikmetlerle dolu birkaç kıssayı beyan etmektedir. Bunlardan birisi "Ashab-ı Kehf kıssasıdir. "Kehf' "Mağara" demektir. "Ashab-ı Kehf' ise "Mağaraya sığınanlar" anlamına gelmektedir. Sûre-i Celile, ismini de buradan almaktadır.
Ashab-ı Kehfın kimler oldukları, niçin oraya girdikleri ve orada ne kadar kaldıkları gibi hususlar etraflıca beyan edilmektedir. Ashab-ı Kehf i anlatan âyetlerde buyurulmaktadır ki: "Ey Muhammed, şimdi biz sana onların kıssasını olduğu gibi dosdoğru anlatacağız. Onlart rablerine iman etmiş gençlerdi. Biz de onların hidayetlerini artırmıştık", "Kavimlerinin karşısına dikilip tam bir kararlılıkla şunu söyledikleri zaman, biz onların kalblerini pekiştirip cesaret vermiştik." Bizim rabbimiz, göklerin ve yerin rabbidir. Biz, ondan başka hiçbir ilah tanımayız. Yemin olsun ki eğer biz bunun aksini söyleyecek olursak o takdirde saçma bir şey söylemiş oluruz.[1]
Allah'a iman etmiş olan bu gençlerin, kâfirlerin zulmünden kaçarak sığındıkları mağarada ne kadar kaldıkları da şöyle ifade ediliyor: "Mağarada ne kadar zaman kaldıklarını birbirlerine sormaları (İlahî kudretin sırrına ermeleri) için biz onlan uyuttuğumuz gibi uyandırdık. İçlerinden biri: "Ne kadar zaman kaldınız?" dedi. Onlar da "Bir gün veya günün bir bölümü kadar bir zaman kaldık" dediler. Bunu bilemeyince aralarında şöyle konuştular, "Ne kadar kaldığınızı rabbiniz daha iyi bilir. Şu gümüş parayla birinizi şehre gönderin. Yiyeceklerin hangisi daha iyi ve temiz baksın, ondan size nzik getirsin. Fakat nâzik davransın. Sakın sizi kimseye sezdirmesin". "Ashab-ı Kehf mağarada üç yüz yıl kaldılar. Buna dokuz yıl daha ilave ettiler. [2]
Ashab-ı Kehfin sayılarının ne kadar olduğu da şöyle beyan ediliyor: "Ashab-ı Kehfin sayılarında ihtilaf eden bir cemaat "Onlar üç kişidir, dördüncüleri köpekleridir" diyecektir. Diğer bir cemaat de "Onlar beş kişidir altıncıları köpekleridir" diyecektir. Her ikisi de gayba taş atmaktadır. Bir başka cemaat da "Onlar yedi kişidir sekizincileri köpekleridir" diyecektir. Ey Muhammed, sen şöyle de: "Rabbim onların kayısını daha iyi bilir. Bir de rabbimin bildirdiği çok az kimse bilir". Onlarla ashab-i Kehf hakkında münakaşa ederken yumuşak davran. Onlardan hiçbirine ashab-ı Kehf ile ilgili bir şey sorma. [3]

Sûre-i Celilede, bahçe sahibi kibirli bir insana ait bir kıssa da şöyle anlatılıyor: "Ey Muhammed, sen onlara şu iki adamın durumunu misâl olarak ver. Biz, onlardan birine iki üzüm bağı vermiştik. Etrafını hurma ağaçlarıyla donatmıştık. Aralarında da bir ekinlik yapmıştık". "Her iki bağ da ürünlerini hiç eksiksiz vermişti. Aralarından bir de ırmak akiştmiştik". "İki bağın sahibinin ayrıca başka mallan da vardı. Arkadaşıyla münakaşa ederken bu kişi "Ben, malca senden daha zengin ve adamca da daha arkalıyım" dedi". "Kendine zulmederek bağına girdi ve şöyle dedi:
"Bunun hiçbir zaman yok olacağını sanmıyorum". "Derken ürünü kuşatılıp yok edildi. Çardakları yerle bir olmuş bağına harcadığı emek karşısında içi yanarak ellerini oğuşturmaya başladı. "Keşke rabbime hiçbir şeyi ortak koşmasaydım" diyordu. [4]
Sûre-i Celilede Hz. Âdem ile İblis'in kıssasına da kısaca temas ediliyor ve isyankâr İblis'in inkâr ve inadı bir daha gözler önüne seriliyor ve şöyle buyuruluyor: (Ey Muhammed,1 sen insanlara Âdem ile İblis'in kıssasını hatırlat) Hani bir zaman biz Meleklere "Âdeme secde edin" demiştik de îblis'in. dışında bütün Melekler secde etmişlerdi. Cinlerden olan İblis ise rabbinin emrinden çıkmıştı. Beni bırakıp İblis'i ve soyunu dostlar mı ediniyorsunuz? Halbuki onlar sizin düşmanınızdır. Zalimler için bu, ne kötü bir değiştirmedir. [5]
Yine Sûre-i Celilede Hz. Musa ile Hızır aleyhisselamın kıssası anlatılıyor. (Ey Muhammed, Musa ile salih bir kulumuzun kıssasını hatırla) Hani bir zaman Musa, genç bir adamına: "Durmayacağım, iki denizin birleştiği yere ulaşıncaya kadar gideceğim veya yıllarca yürüyeceğim" demişti". "Musa ve adamı, iki denizin birleştiği yere vardıklarında (Allah'ın emriyle yanlarına aldıkları) balıklarını unutmuşlardı. Bu arada balık, yanlarından sıyrılıp denizin, dehlize dönen yolunu tutmuştu. [6]
Hz. Musa ile Hızır aleyhisseîamm bundan sonra neler yaptıkları, yolculuklarını nasıl devam ettirdikleri ve aralannda geçen olaylar beyan ediliyor. Hızır aleyhisselamın, bindikleri gemiyi delmesi, bir çocuğu öldürmesi ve yıkılmak üzere olan bir duvarı düzeltmesi, Musa aleyhisselamın, başlangıçta yaptıkları anlaşma gereğince bunların neden böyle yapıldıklarını Hızır aleyhisselama sormaması gerekirken sabredemeyerek sorması ve Hızır aleyhisselamin da bunların sebeplerini anlatarak arkadaşlıklarının sona ermesi beyan ediliyor.

Sûre-i Celilede son olarak Zülkarneyn kıssası beyan ediliyor. "Ey Muhammed, sana, Zülkarneyn'den sorarlar. Onlara: "Size onun hakkında bazı hatıralar anlatacağım" de". "Biz ona yeryüzünde büyük bir güç ve mevki verdik. Biz ona, ulaşmak istediği her şeyi elde etmenin yolunu gösterdik. [7]
Zülkarneyn'in batıya ve doğuya yaptığı uzun seferler, oralarda yaptığı işler ve karşılaştığı olaylar, Ye'cüc ve Me'cüc hadisesi anlatılıyor.
Cenab-ı Hakkın sözlerinin, yazmakla bitirilemeyecek kadar çok olduğu beyan ediliyor ve Sûrenin sonunda bulunan âyette şöyle buyuruluyor. "Ey Muahmmed, de ki: "Eğer, rabbimin sözlerini yazmak için denizler mükerrep olsa, rabbimin sözleri bitmeden denizler biter. Bir o kadar denizi yardım olarak katsak da. [8]

Surenin Nüzul Sebebi

Taberi, bu sûrenin nüzul sebebi hakkında özetle şöyle demektedir: "Kureyşliler adamlarından birkaçını Medine'de bulunan Yahudi Hahamlarına göndermişler ve onlardan Peygamberlik hakkında malumat almak istemişlerdir. Yahudi Hahamları da onlara, Resuîullah'tan, Ashab-ı Kehfi, dünyayı dolaşan Zülkarneyn'i ve Ruh'un ne olduğunu sormalarını, bunlara cevap verirse Hak Peygamber olduğunu, veremezse yalancı olduğunu ve söylediklerini kendi kafasından uydurmuş olacağını söylemişlerdir. Adamlar, Mekke'ye dönmüş ve Resulullah'a bu sorular sorulmuş Resulullah da yakın bir zamanda cevap vereceğini vaadetmiştir. Fakat o sırada vahyin inmesine ara verilmiş, bunun üzerine Mekkeliler, insanlara, Resulullah'ın aleyhinde propaganda yapmaya başlamışlardır. Nihayet Cebrail aleyhisselam Kehf sûresini getirmiş, bu sûrede Ashab-ı Kehf ve Zülkarneyn kıssaları anlatılmıştır. Ruh hakkında ise, îsra sûresinde geçen "Ey Muhammed, sana ruhtan soruyorlar de ki: "Ruh, rabbimin bileceği bir şeydir. Size ancak az bir bilgi verilmiştir[9] âyet-i Kerimesi nazil olmuştur.[10]

Surenin Fazileti

Kehf sûresinin fazileti hakkında birçok Hadis-i Şerfler zikredilmiştir. Berâ b. Âzib diyor ki:
"Üseyd b. Hudayr Kehf sûresini okudu. O anda evinde bir at bulunuyordu. At ürkmeye başladı. Üseyd namazdan selam verdi bir de ne görsün atı bir duman veya bulut kaplamış

vaziyette. Üseyd gelip bunu Resulullah'a anlattı. Resulullah da: "Oku ey falan (Üseyd) o gördüğün, Kur'an okunurken inen, huzur verici şeydir" buyurdu[11]
Peygamber efendimiz (s.a.v.) diğer bir Hadis-i Şerifinde de bu Sûrenin fazileti hakkında şöyle buyurmuştur:
"Kim Kehf sûresinin başından on âyet ezberleyecek olursa Deccalın şerrinden korunmuş olur. [12] Diğer bir rivayette ise: "Kim, Kehf sûresinin sonundan on âyetini ezberleyecek olursa Deccalın şerrinden korunmuş olur"[13] buyunnaktadır. Diğer bir rivayette:
"Kim, Kehf sûresinin başından üç âyet okursa Deccalın fitnesinden korunmuş olur[14]buyurmaktadır.
Peygamber efendimiz (s.a.v.) Deccal hakkında da şöyle buyurmuştur:
"Sizden kim onun zamanına yetişecek olursa ona karşı Kehf sûresinin baş tarafını okusun. O sûrenin baş tarafı sizi, Deccalın fitnesinden korur. [15]
Peygamber efendimiz diğer bir Hadis-i Şerifinde de şöyle buyuruyor:
"Kim, Kehf sûresinin başını ve sonunu okuyacak olursa bu sûre o kişi için ayaklarından başına kadar nur olur. (Onu kaplar) Kim de tamamım okuyacak olursa bu sûre o kişi için yerden göğe kadar uzanacak bir nur olur. [16]

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla.

1-4 Hamdolsun Allah'a ki, o, inkarcıları, katından gelecek şiddetli bîr azapla uyarsın, salih amel işleyenleri, içinde ebedî olarak kalacakları güzel bir mükâfaatla müjdelesin ve "Allah çocuk edindi" diyenleri uyarmış olsun diye kulu Muhammed'e dosdoğru olan ve kendisinde hiçbir çarpıklık yapmadığı Kur'anı indirdi.
Allah teala önemli hadiseleri haber verirken kendisine hafiiueuilinesini emreder. Bu sûrenin başında da, Kur'an-ı Kerimin, Hz. Muhammed (s.a.v.)e indirildiğini zikretmekte ve bu itibarla da kendisine hamdedilmesini emretmektedir. Kur'an-i Kerim, Allah teaîanm verdiği nimetlerin en büyüğüdür. Zira Allah teala onunla insanları cehaletin karanlıklarından çıkarıp ilmin nurlarına iletir. Ona iman edenleri dünya ve âhirette mutlu kılar. [17]

5- "Allah çocuk edindi" diyenlerin de atalarının da bu hususta hiçbir bilgileri yoktur. Ağızlarından çıkardıkları bu söz ne ağır bir sözdür.
Söyledikleri, yalandan başka bir şey değildir.
"Allah çocuk edindi" diyen müşriklerin, Allah hakkında veya söyledikleri bu sözün mahiyeti hakkında hiçbir bilgileri yoktur. Bu hususlarda atalarından da gerçek bir malumat almış değillerdir. Zira onlar da bunları bilmiyorlardı. Ağızlarından çıkan bu söz, ne ağır bir sözdür. Onlar, bu konuda yalandan başka bir şey söylemezler. [18]

6- Ey Muhammed, demek, onların, sana indirdiğimiz bu Kur'ana inanmayıp davetinden yüz çevirmelerine üzülerek, arkalarından kendini âdeta mahvedeceksin?
Allah teala bu âyet-i Kerimede, Kur'anı kendilerine tebliğ etmesine rağmen ondan yüzçeviren kavmine karşı aşın derecede üzülen Resulullahı tesellî ediyor ve ona, kendisini bu şekilde üzmemesini emrediyor. Zira her şey Allah'ın elindedir. O dilerse zorla da onlan iman ettirebilir. [19]

7- Biz, kimin daha iyi amel ettiğini ortaya koymak için, yeryüzündeki varlıkları, yeryüzünün ziyneti yaptık.
Biz, yeryüzünde yarattığımız şeyleri, oranın aldatıcı süsleri yaptık. Bu yolla kullarımızı imtihan ederiz. Onlardan hangisi dünyanın geçici ziynetine gönül vermeyip emirlerimize uyacak, yasaklarımızdan kaçınacak ve bize itaat edecek, hangisi de ondaki geçici nimetlere aldanip emirlerimizi bırakacak, yasaklanmiza dalacak ona bakınız.
Bu hususta Ebu Said el-Hudrî, Resulullah (s.a.v.)den şu Hadis-i Şerifi rivayet etmektedir. Ebû Saîd diyor ki:
"Bir gün Resuluîlah (s.a.v.) bize ikindi namazını kıldırdı. Ondan sonra bir hutbe irad etti. Kıyamete kadar meydana gelecek hiçbir şey bırakmayıp anlattı. Onlardan bir kısmını hatırında tutan tuttu bir kısmı da unuttu. O hutbesinde zikrettiği şeylerden bazıları da şunlardı. "Şüphesiz ki dünya tatlıdır, yeşildir. Allah sizleri oraya yerleştirmiş ve ne yaptığınıza bakmaktadır. Dikkatli olun, dünyadan sakının, kadınlardan sakının... [20]

8- Şüphesiz kî biz, yeryüzünde olanları bir gün dümdüz kuru bir toprak haline getireceğiz.

Şüphesiz ki biz, yeryüzünü imar ettikten sonra onu bir gün harabeye çevireceğiz. Bitkisiz, düz, çorak bir arazi halini alacaktır. Ona güvenenler, güvendikleri şeyi kaybedecekler. Nihayet dönüşünüzün bize olduğu herkes tarafından anlaşılacaktır. O halde Ey Muhammed, yeryüzünün geçici nimetlerine aklananlara üzülme. Sen, emrolunduğun yolda devam et. [21]

9- Ey Muhammed, yoksa sen, ashab-ı Kehf ve Rakîm'i, bizim, şaşılacak mucizelerimizden mt sandın?
Kehf, büyükçe bir mağara demektir. Ashab-ı Kehf ise böyle bir mağaraya sığman kimseler demektir. Rakîm, bu ashab-ı Kehfin isimlerinin yazılı olduğu bir levhadır. Rakîm'in, İlat şehrine yakın bir vadi, ashab-ı Kehfın binaları yahut köyleri, mağaranın bulunduğu dağ veya kitap olduğunu söyleyenler de vardır. Taberi buradaki Rakîm'in "Levha" anlamına geldiği görüşünü tercih etmektedir. Bu levhanın, ashab-ı Kehfin, mağaraya sığındıklarında, adlarının ve hadiselerinin, üzerine yazıldığı bir kitap olduğu da söylenmiştir.
Allah teala bu âyet-i Kerimede, ashab-ı Kehf olayının, kendisinin göndermiş olduğu mucizeler içerisinde pek fazla şaşılacak bir mucize olmadığını beyan ediyor. Zira gözümüzün gördüğü bu kâinatta, ashab-ı Kehf olayından daha hayret verici olaylar vardır. Göklerin ve yerin yaratılışı, gece ve gündüzün değişmesi, güneşin, ay'ın ve diğer gezegenlerin, insanın hizmetine tahsis edilişi ve benzeri şeyler, ashab-ı Kehf kıssasından daha hayret verici şeyler değiller midir? Ancak bu olaylarla her zaman yüzyüze olduğumuz için bunların, insanı hayrete düşüren bütün halleri gözümüzden kaçmakta ve ashab-ı Kehf ve benzeri olaylar gözümüzde büyümektedir.
Resulullah (s.a.v.)a verilen Kur'an ve Sünnet, ashab-ı Kehf olayından daha büyük olaylardır. Zira bunlar, kıyamete kadar insanlığın dünya ve âhirette mes'ud olmasını teminat altına almışlardır. Bundan daha büyük bir olay, bundan daha büyük bir mucize olabilir mi?
Bundan sonra gelen âyetler, ashab-ı Kehfi anlatmaktadır. Bu âytleri zikretmeden Önce, onların kimler olduklarını ve olaylarını şöylece özetlemek mümkündür.
ASHAB-I KEHF: Rivayet ediliyor ki Ashab-ı Kehf, Allah'a iman eden ve müşriklere karşı koyan bîr gurup gençti. Bu gençlerin yaşadığı devirde, incilin hükümleriyle, amel etmesi gereken insanlar bir sapıklık içine düşmüş ilâhi yoldan ayrılmışlardı.

Özellikle Rum Krallarından Dekyanus, sapıklıkta başı çekenlerdendi. Putperestliği kabu! etmeyen İsevîlere işkenceler yapıyor ve onları öl dürtü yordu. Bu zalim Kral bir gün ashab-ı Kehfin yaşadığı Dekinos şehrine geldi ve müminlerin yakalanıp getirilmelerini emretti. İman edenler kaçıp saklanmışlardı. Dekyanusun zabıtaları müminleri, saklandıkları yerlerden çıkarıp onun huzuruna getiriyorlar o da onları, putlara kurban kesilen mezbahalara sevkediyor ve öldürülmeleri veya putperestliği seçmeleri hususunda serbest bırakıyordu. Korkanlar putperest oluyor, imanları sağlam olanlar ise bunu reddediyorlar o da onlan öldürtüp şehrin surları ve kapılan üzerine astırıyordu.
Şehrin ileri gelenlerinin evlatları olan bu imanlı gençler de olayları üzüntü ile izliyor, bu belanın defedilmesi için gözyaşları dökerek dua ediyorlardı. Kralın adamları bu gençleri de ihbar ettiler. Ve böylece bu gençler de yakalatılarak Kralın huzuruna getirildiler. Onlara da Putperestliği kabul etmeleri teklif edildi. Onlar ise:
"Biz, âlemlerin rabbi olan Allah'tan başkasını tanımayız. Ondan başkasına ibadet etmeyiz. İstediğini yap" dediler.
Kral, bir iş için Ninova şehrine gidiyordu. Dönünceye kadar düşünmeleri için kendilerine mühlet verdi. Fakat bu gençler dinlerinden dönmemeye ahd ettiler. Şehrin yakınında bulunan "Benclüs" dağındaki bir mağaraya sığınmaya karar verdiler. Her biri gidip evlerinden bir şeyler aldılar. Bu şeylerin bir kısmını halka sadaka olarak dağıttılar bir kısmını da kendi ihtiyaçları için yanlarına alarak mağaraya girdiler. Orada gece gündüz namaz kılıyorlar ve Allah'a yalvarıyorlardı. Yemek işlerini, içlerinden "Yemliha" isimli genç idare ediyordu. Her sabah gizlice şehre gidiyor, yiyecek alıyor ve haber toplayarak geri dönüyordu.
Bir süre sonra zalim Kral Ninovadan döndü ve bu gençleri sordu. Onlan bulamayınca babalarını huzuruna getirtti. Babalan da oğullarının» mallarını yağmalayarak halka dağıttıklarını ve dağa çıktıklarını söyleyerek özür beyan ettiler. Her gün çarşıya giden Yemliha bu durumu öğrendi ve gelip arkadaşlarına haber verdi. Gençler ağlaşarak dua edip Allah'a yalvardılar.
Bu durum karşısında ne yapacaklarını düşünüp müzakere ederlerken Allah teala onlara bir uyku verdi ve eyemekleri yanlarında olduğu halde-uyuyakaldilar.

Diğer taraftan Kral Dekyanus hiddetle onlara ne yapacağını düşünüyordu. Ashab-ı Kehfi uyutan Allah teala bu zalim Kralın da aklına o mağaranın girişini kapatmayı getirdi ve Dekyanus mağaranın girişinin duvarla örülerek kapatılmasını emretti. Böylece içeride açlıktan ve susuzluktan öleceklerini düşünüyordu. Duvar örüldü ve mağaranın girişi kapatıldı.
Bu sırada Dekyanusun yanında, imanlarını gizleyen "Pendros" ve "Runas" isimli iki kişi vardı. Bunlar, mağaranın önüne duvar Örülürken içerde kalan gençlerin kimler olduklarını ve hadiselerini kurşun bir levhaya yazıp bakır bir tabutun içine yerleştirerek yapılan duvarın içine koymayı kararlaştırdılar ve yaptılar. Böylece o gençlerin kirnîer oldukları ve hadiselerinin ne olduğu hususu tesbit edilmiş oldu.
İşte bu gençler, gelecek âyetlerde de beyan edildiği gibi bu mağarada üç yüz dokuz yıl uyudular ve daha sonra uyanarak olayları Öğrendiler ve tekrar dünya hayatım terkederek ölüm haline geçtiler.
Bu gençlerin kimler oldukları ve niçin mağaraya sığındıkları hususlarında Taberi'de daha başka rivayetler de zikredilmektedir. [22]

10- Hani bir zaman gençler mağaraya sığınmışlardı da: "Ey rabbimiz, nezdinden bir rahmet ver. Bize işimizde doğru yolu göster" demişlerdi.
Ey Muhammet!, düşün o zamanı ki, bazı gençler, hak olan dinlerini korumak için kâfirlerin elinden kaçıp dağdaki bir mağaraya sığınmışlar ve mağaraya girdikleri zaman rablerine şöyle yalvarmışlardı: "Ey rabbimiz, sen bize katından rahmet ver. Bizi merhametinle koru. Bize, yaptıklarımız arasından doğruyu seçme yeteneği ver". [23]

11-12- Bunun üzerine biz de, kulaklarını tıkayarak onları yıllarca mağarada uyuttuk. Sonra iki taraftan hangisinin, mağarada kaldıkları süreyi daha iyi hesapladığını ortaya koymak için onları uyandırdık.
Biz, dinlerini muhafaza etmek için mağaraya sığınan gençleri orada yıllarca uyuttuk. Sonra onları uyandırdık ki, onların, mağarada ne kadar kaldıkları hakkında ihtilaf eden gruplardan hangisinin daha isabetli hesap yaptığım ortaya koymuş olalım.
Allah teala bu âyette, çeşitli olaylar ve süreler hakkında kesin bilgileri olmadığı halde fikir yürütenlere itibar edilemeyeceğini, ihtilaf eden gruplardan birinin, diğerinden daha doğru

söylendiğini ancak kendisinin bileceğini ve bizlere de bildireceğini beyan etmektedir. Buradan anlaşılıyor ki yalnız akıl ile idrak edilemeyecek olan şeyler hakkında hüküm vermeye kalkışılmamalıdır. Nitekim ashab-ı Kehfın mağarada ne kadar kalmış olduğu hakkında çeşitli görüşler ileri sürülmüş fakat doğrusunu ancak Allah teala beyan etmiştir. [24]

13-14-15- Ey Muhammcd, şimdi biz sana, onların kıssasını olduğu gibi, dosdoğru anlatacağız. Onlar, rablcrine iman etmiş gençlerdi. Biz de onların bidayetlerini artırmıştık. Kavimlerinin karşısına dikilip tam bir kararlılıkla şunu söyledikleri zaman biz onların kalblerini pekiştirip cesaret vermiştik, "Bizim rabbimiz, göklerin ve yerin rabbidir. Biz, ondan başka biçbir ilah tanımayız. Yemin olsun ki eğer biz, bunun aksini söyleyecek olursak o takdirde saçma bir şey söylemiş oluruz. Şu bizim kavmimiz, Allah'tım başka ilahlar edindiler. Onların ilah olduğuna dair apaçık bir delil gösterseler ya. Allah'a karşı yalan uydurandan daha zalim kimdir?
Ey Muhammed, şimdi biz sana, mağaraya sığınan bu gençlerin haberlerini doğru bir şekilde anlatıyoruz. Şüphesiz ki senden sorulan o ashab-ı Kehf, rablerine iman etmiş bir kısım gençlerdi. Biz de onların imanlarını artırmıştık, kendilerine basiret vermiştik. Bu sebeple rahatlığı terkedip çeşitli çilelere katlanmışlardı. Onlar, kendilerini dinlerinden döndürmek isteyen Tağutun karşısına dikilip te şunları söyledikleri zaman biz onların kalblerine cesaret vermiş, sabretmelerini kendilerine ilham etmiş ve iman huzuruyla kalblerini güçlendirmiştik. Onlar o Tağuta şöyle demişlerdi. "Bizim rabbimiz, göklerin ve yerin rabbidir. Senin ilahların ise rab değil, bizim rabbimizin yaratıkları olan birtakım şeylerdir. Biz, rabbimizin dışında hiçbir ilah kabul etmeyiz. Zira ondan başka hiçbir ilah yoktur. Şayet biz, rabbimizi bırakır da başka şeylerin ilah olduklarını söyleyecek olursak o takdirde bizler saçma sapan şeyler söylemiş oluruz. İşte şu bizim kavmimiz, Allah'tan başka şeyleri ilah edindiler. Onlar, bu iddialarının doğru olduğuna dair apaçık bir delil getirseler ya. Allah'a karşı yalan uydurandan daha zalim kim olabilir? [25]

16- Sonra içlerinden biri diğerlerine şöyle dedi: "Madem ki kavminizden ve Allah'tan başka taptıkları şeylerden uzaklaştınız, o halde mağaraya sığının. Rabbiniz rahmctiylc size genişlik versin ve işinizi rast getirip kolaylaşırsın".

Tağutun baskılarına boyun eğmeyen o gençlerden bir kısmı diğerlerine: "Madem ki siz o kâfirlerden ve Allah'ı bırakıp ta taptıkları şeylerden uzaklaştınız, o halele sizler mağaraya sığının ki rabbiniz size lütfundan bir genişlik versin ve işlerinizde size kolaylık sağlasın" dediler. Bunun üzerine gençler mağaraya gittiler. Böylece kavimleri onların izlerini kaybetti. Ne kadar aradıysalar da onları yakalayamadılar.
Rivayete göre o gençlerin, içine- girdikleri mağara tesbit edilmiş, genlerin içeride oldukları anlaşılmış bu sebeple içeride kalıp ölsünler diye mağaranın ağrı duvaia Kapatılmıştır. Fak'it sonuç itibariyle onlar düşman tarafından ele geçirilememiştir.
Resulullah (s.a.v.)da Mekke'den Medine'ye hicret ederken, Sevr mağarasına girdiğinde /.ilah teala onu korumuş, müşrikler mağaranın önüne kadar geldikleri halde içeriye girip bakmamışlar böylece bu olay ashab-ı Kehfın hadisesini insanlığa bir kere dana hatırlatmıştır. [26]

17- Ey Muhammcd, baksaydın, güneş doğduğu zama n mağaralarından sağa doğru kaydığını, battığı zaman da onları soldan makaslayıp geçtiğini görürdün. Onlar, mağaranın geniş bir yerinde bulunuyorlardı. İşte bu, Allah'ın, (Varlık ve kudretini gösteren) delülerindcndir. Allah'ın, (Doğru yola gideceğim bildiği için) hidayete erdirdiği kimse doğru yoldadır. Allah'ın, (Sapacağını bildiği için) saptırdığı kimse için de, kendisine doğru yolu gösterecek bir dost bulamazsın.
Ashab-ı Kehf mağarada uyuyarak geçirdikleri zamanda herhangi bir değişikliğe uğramamışlardır. Zira güneş ışınlan tam üzerlerine düşüp onlan yakmıyor çok uzaklarına düşerek te rutubetten çürümelerine sebep olmuyordu. Allah teala onların, bozulmadan, çürümeden kalabilmelerini sağlayacak bir ortam hazırlamıştı.
Abdullah b. Abbas diyor ki: "Şayet güneş tam üzerlerine düşmüş olsaydı onlan yakmış olacaktı. Onlar mağarada sağa sola da çevirilmemiş olsaydılar çürümüş olacaklardı".
îbn-i Kesir diyor ki: "Allah teala, ashab-ı Kehfın bulunduğu mağarayı bize bildirmemiştir. Zira bunu bilmenin bizim için hiçbir dînî faydası yoktur. Fakat bazı müfessirler kendilerini zorlayarak bu hususta çeşitli görüşler zikretmişlerdir".
Bazıları buranın, "îlat" şehrine yakın bir yer olduğunu söylemiş, İbn-i îshak ise buranın, "Ninova" şehrinde bulunduğunu söylemiştir. Bazıları buranın, Rum diyarında olduğunu, bazıları da Belka civarında bulunduğunu söylemişlerdir. [27]

18- Sen onları mağarada görseydin uyanık sanırdın. Halbuki onlar uykudaydı. Biz onları sağa sola çeviriyorduk. Köpekleri de ön ayaklarını mağaranın girişine doğru uzatmış yatıyordu. Eğer onları görseydin arkana bakmadan kaçardın, için korkuyla dolardı.
Allah teala bu âyet-i Kerimede, ashab-ı Kehfı heybetli kıldığını, onlara bakan kimsenin korkarak kaçacağını beyan ediyor. Allah tealarun onlan bu hale koyması, herhangi bir dış müdahaleyi onlardan bertaraf etmek içindi. Hatta, köpeklerinin de âdeta bir bekçi gibi mağaranın girişinde ayaklarını uzatarak yatması onlar için bir emniyetti,
Cenab-ı Hakkın birçok hikmetleri vardır. Bunların hepsine akıl erdirmek mümkün değildir. Bizler bu hikmetlerden ancak bize bildirilenleri anlayabiliriz. Ashab-ı Kehfi o şekilde yaşatması da onun bildiği hikmetlerdendir. Bu olayın gerçek mahiyet ve sebebini de ancak o bilir. [28]

19-20- Mağarada ne kadar zaman kaldıklarını birbirlerine sormaları (İlahi kudretin sırrına ermeleri) için biz onları uyuttuğumuz gibi uyandırdık. İçlerinden biri "Ne kadar zaman kaldınız?" dedi. Onlar da: "Bir gün veya günün bir bölümü kadar bir zaman kaldık" dediler. (Bunu bilemeyince) aralarında şöyle konuştular: "Ne kadar kaldığınızı rabbiniz daha iyi bilir. Şu gümüş parayla birinizi şehre gönderin. Yiyeceklerin hangisi daha iyi ve teiniz baksın, ondan size rızık getirsin. Fakat nâzik davransın, sakın sizi kimseye sezdirmesin. Eğer onlar sizi ellerine geçirecek olurlarsa ya taşa tutup öldürürler veya kendi dinlerine döndürürler ki o zaman siz, ebediyyen kurtuluşa eremezsiniz".
Allah teala bu âyet-i Kerimede, ashab-'ı Kehfı yıllarca mağarada uyuttuktan sonra tekrar uyandırdığını, böylece kuvvet ve kudretinin büyüklüğünü, ashab-ı Kehf ve onlardan sonra gelen imanlı insanlara gösterdiğini beyan etmektedir.
Ashab-ı Kehf, mağarada üç yüz dokuz yıl kaldıklarını tahmin edememişler, bir gün .veya bir günün bir bölümü kadar kalmış olabilecekleri kanaatine varmışlardır. Bu da yüce mevlanm, kendilerine olan büyük lütfunu ve onlar üzerinde göstermiş olduğu yüce kudretini ifade etmektedir.
Ashab-ı Kehf bu kadar yıl uyuduktan sonra uyandıklarında içlerinden birini şehre yiyecek almak için göndermişler ancak, yiyeceklerin maddeten ve manen temiz bir yiyecek olması

şartını unutmamışlar ve gönderdikleri kişiye bu hususu hatırlatmışlardır.
Buradan anlaşılmaktadır ki, en zor şartlarda dahi Müslüman yiyeceğine dikkat etmelidir.
Ashab-ı Kehf, yiyecek almak için çarşıya gönderdikleri arkadaşlarına, nâzik davranmasını, dikkatleri üzerine çekmemesini tavsiye ediyorlar. Zira aksi takdirde yerlerinin bilinip kendilerinin zarar göreceklerinden korkmaktadırlar. Buradan da anlaşılmaktadır ki, Müslüman ihtiyatlı olmalı, tedbiri elden bırakmamalıdır. Aksi takdirde ashab-ı Kehfin de kuşkulandıkları gibi kâfirler Müslümanları yakalar ve onları da kendileri gibi kâfir yapmak için ellerinden gelen eziyeti yaparlar. [29]

21- Biz onları daha önce nasıl uyutup uyandırdıysak, Allah'ın vaadinin hak olduğunu ve kıyamet gününden şüphe edilemeyeceğini bildirmek için öylece şehir halkına buldurduk. Hanı bir zaman halk, aralarında ashab-ı Kehfin durumu hakkında münakaşa ediyorlardı. Bazıları: "Mağaranın ağzına bir bina yapınız. Rablerİ onların durumlarını daha iyi bilir" dediler. Halkın ileri gelenleri de: "Mağaranın önüne bir Mescid yapalım" dediler.
Ashab-ı Kehf zamanında yaşayan insanlar, öldükten sonra dirilme ve kıyamette olacak şeyler hakkında şüpheye düşmüşler, bazıları: "Ruhlar dirilecek amma cesetler dirilmeyecek" demişler bazıları da bunun dışında birtakım iddialarda bulunmuşlardır. Allah teala ashab-ı Kehfı, uzun süre uyuduktan sonra bu şekilde şüphe içinde olan insanlara buldurmuş ki Allah'ın bütün vaadlerinin hak olduğunu ve kıyametin mutlaka kopacağını bildirmiş olsun.
Ashab-ı Kehfı bulanlar, onlann bulundukları yerin üzerine ne yapacakları hakkında ihtilafa düşmüşler, bazıları onların üzerine bir bina yapılmasını teklif etmişler, ileri gelenleri ise, orada bir Mescid yapılmasını ve o Mescidde Allah'a ibadet edilmesini teklif etmişlerdir.
Ashab-ı Kehfin durumu anlaşıldıktan sonra sonucun ne olduğu hususunda çeşitli rivayetler vardır. Bu hususa Kur'an-i Kerim kesin bir açıklık getirmemiştir. Bu sebeple "Bu hususu Allah daha iyi bilir" deyip geçmek daha isabetli olacaktır. [30]

22- Ashab-ı Kehfin sayılarında ihtilaf edenlerden bir cemaat: "Onlar üç kişidir dördüncüleri köpekleridir11 diyecektir. Diğer

bir cemaat da: "Onlar beş kişidir altıncıları köpekleridir" diyecektir. Her ikisi de gayba taş atmaktadır. Bir başka cemaat da: "Onlar yedi kişidir sekizincileri köpekleridir" diyecektir. Ey Muhammed şöyle de: "Rabbim onlann sayısını daha iyi bilir. Bir de rabbimin bildirdiği çok az kimse bilir". Onlarla ashab-ı Kehf hakkında münakaşa ederken yumuşak davran. Onlardan hiçbirine ashab-ı Kchf ile ilgili bir şey sorma.
Allah teala bu âyette ashab-ı Kehfin sayılan hakkında ihtilaf edenleri beyan ediyor. Onların üç guruba ayrıldıklarını, birinci gurubun, ashab-ı Kehfin üç kişi olduklarını söylediğini ikinci gurubun, onlann beş kişi olduklannı gayba taş atarak söylediğini ve bu sebeple sözlerine itibar edilemeyeceğini üçüncü grubun ise ashab-ı Kehfin yedi kişi olduklarını söylediğini bildiriyor. Ancak yine de gerçek sayılarını sadece Allah'ın bileceğini-bir de Allah'ın kendilerine bildirdiği pek az kişilerin bilebileceğini haber veriyor.
Ashab-ı Kehfin sayılarını bilebilecek olan bu kişilerden kimlerin kastedildiği hakkında farklı görüşler zikredilmiştir.
Bazılarına göre bunlar bir kısmı insanlardır ki, kimler olduklarını tayin etmek mümkün değildir. Bazılarına göre ise bunlar ehl-i Kitaptır. Zira kendilerine gönderilen Peygamber ashab-ı Kehfın sayılarını onlara bildirmiştir.
Abdullah b. Abbas'ın: "Ben, bunların sayılarını bilen az kişilerden birisiyim. Bunlar yedi kişidir sekizincileri köpekleridir" dediği rivayet edilmektedir.
Âyet-i Kerimede Resulullah'in, ashab-ı Kehf hakkında kendisine soru soranlara yumuşak davranması emrediliyor. Burada Resulullahın yumuşak davranmasından maksat, Ashab-ı Kehfl, Allah'ın kendisine vahyettiği şekliyle anlatmasıdır. Onların sayısı hakkında fikir yürütenlere: "Bu, sizin söylediğiniz gibi değildir. Onların sayısını ancak Allah bilir ve 6nun bildirdiği az sayıdaki kullar bilir" demesidir.
Ayrıca Allah teala Resulullah'a, ashab-ı Kehf hakkında, daha Önce kendilerine kitap verilenlerden herhangi bir şey sormamasını emretmektedir. Zira onların bu konuda gerçek bir bilgileri yoktur. [31]

23- Herhangi bir şey hakkında sakın: "Ben bunu yarın mutlaka yapacağım" deme.
Allah teala bu âyet-i Kerimede, Resulullah (s.a.v.)a gelecekte yapmaya karar verdiği bir işte nasıl davranacağını öğretiyor ve "Bu işi mutlaka yapacağım" dememesini, işi Allah'ın dilemesine

bırakmasını ve: "Eğer Allah dilerse ben bu işi yaparım" demesini emrediyor. Böylece, bir şeyin ancak Allah'ın dilemesiyle olacağını bizlere bildirmiş oluyor.
Buradan anlaşılmaktadır ki kul'un yaptığı işlerde ve elde ettiği basanlarda şımarması kötü bir şeydir ve buna hakkı yoktur.
Bu âyet-i Kerimenin nüzul sebebi hakkında özetle şöyle bir rivayet zikredilmektedir: Müşriklerden veya ehl-i Kitaptan bir gurup insan gelip Resulullahtan, ashab-ı Kehf, dünyayı dolaşan Zülkameyn ve Ruh hakkında soru sormuşlar Resulullah da onlara: "Bana sorduklarınızın cevabını yarın vereceğim" demiştir. Fakat aradan onbeş gün geçmesine rağmen vahiy gelmemiş ve müşrikler, Resulullahın aleyhinde dedikodu yapmaya başlamışlar, onbeş gün sonra Kehf suresi inmiş ve onlann sorularının ikisine cevap vermiş ruh hakkında ise açıklama yapmayarak onun bilgisinin ancak Allah'a ait olduğunu beyan etmiştir. Ayrıca Resulullah'ırr. "Eğer Allah dilerse ben şu işi yaparım" şeklinde konuşmasını emretmiştir. [32]

24- "Ancak Allah dilerse yaparım" de. Bir şeyi unuttuğun zaman rabbini an ve: "Umarım rabbim beni bundan daha doğrusuna ve daha iyisine iletir" de.
Ey Muhammed, sen bir şeyi yapacağını vaadettiğinde veya yemin ettiğinde: "İnşallah". "Eğer Allah dilerse" demeyi unutacak olursan sonra bunu hatırlayınca rabbini an ve o zaman "İnşallah" de. Yahut herhangi bir şeyi unuttuğunda Allah'ı zikret ki o şey hatırına gelsin. Yahut da öfkelendiğin zaman Allah'ı an ki öfken geçsin. Veya herhangi bir hata yaptığın zaman Allah'ı zikret ki hatalarını bağışlasın. [33]

25- Ey Muhammed, rabbinin kitabından, sana vahyolunam oku. Onun sözlerini değiştirecek hiçbir kimse yoktur. Ondan başka sığınılacak hiçbir şey bulamazsın.
Ey Muhammed, rabbinin kitabından sana vahyedileni oku ve ona uy. Onda zikredilen emirleri .okuyup onlara uymayı, yasaklan okuyup onlardan kaçınmayı ihmal etme. Aksi takdirde helak olanlardan olursun. Allah'ın sana vahiy yoluyla göndermiş olduğu hüküm ve haberleri değiştirecek hiçbir güç yoktur. Allah'a isyan edenlerin, ondan başka sığınacakları hiçbir mercileri de yoktur. [34]

26- Ey M uhamni e d, sen şöyle de: "Onların, mağarada ne kadar zaman kaldıklarını, Allah daha iyi bilir. Göklerin ve yerin gaybını bilmek ancak AHaha aittir. O, ne kadar iyi görür, ne kadar iyi işitir. Yaratıklarının, ondan başka hiçbir dostu yoktur. O, hiçbir varlığı hükmüne ortak yapmaz.
Allah teala, bundan önceki âyette, ashab-ı Kehf in» mağrada ne kadar zama aldıklarını beyan ettikten sonra bu âyette de "De ki: Onların ne kadar zaman kaldıklarını Allah daha iyi bilir." buyurmuştur.
Müfessirler, bu iki âyetin mânâları arasındaki uyumu şöyle izah etmişlerdir. "Ashab-ı Kef, mağarada, güneş takvimine göre üç yüz yıl, ay takvimine göre üç yüz dokuz yıl kalmışlardır. Onların, mağarada kaldıklarının tesbit edilmesinden bu surenin inişine kadar kaç yıl geçtiğini ise ancak Allah bilir. Taberi, bu izah şeklini tercih etmektedir,
İbn-i Kesir ise şöyle diyor: "Aslında, ashab-ı Kehf in, mağaralarında ne kadar zaman kaldıklarını ancak Allah bilir ve Alîah kullarına bildirince onlar da bilmiş olurlar. Bu itibarla ashab-ıe Kehfin, mağaralarında ne kadar zaman kaldıklarım Allah teala bildirmezse, insanların bunu bilmeleri mümkün değildir. [35]

27- Ey Muhammed, rabbinin kitabından sana vahyolunanı oku. Onun sözlerini değiştirecek hiçbir kimse yoktur. Sen ondan başka sığınılacak hiçbir şey bulamazsın.
Ey Muhammed, rabbinin kitabından şana vahyedüeni oku ve ona uy. Onda zikredilen emirleri okuyup onlara uymayı, yasaklan okuyup onlardan kaçınmayı ihmal etme. Aksi takdirde helak olanlardan olursun. Allanın sana, vahiy yoluyla göndermiş olduğu hüküm ve haberleri değiştirecek hiçbir güç yoktur. Allaha isyan edenlerin, ondan başka sığınacakları hiçbir merci de yoktur. [36]

28- Ey Muhammed, rabbinin rızasını dileyerek, sabah akşam ona ibadet edenlerle birlikte kendini tut. Sabret. Sakın dünya hayatının ziynetine kapılıp gözünü onlardan ayırma. Kalbini, bizi anmaktan uzaklaştırdığımız, arzularına uyan, işi gücü haddi aşmak olan kimseye sakın uyma.
Bu âyet-i Kerimenin, Kureyş'in ileri gelenleri hakkında nâzii olduğu zikredilmektedir. Kureyş müşriklerinden ileri gelenler, Resulullah'tan, Bilal, Ammar, Süheyb, Habbab ve İbn-i Mes'ud gibi fakir müminlerle oturup kalkmamasını, sadece kendileriyle

oturup kalkmasını istemişler ve bunun üzerine bu âyet-i Kerime nazil olmuş ve Resulullah'ın, dünya hayatını tercih ederek varlıklı müşriklerle oturup kalkması yasaklanmış, fakir de olsalar müminlerden ayrılmaması emredilmiştir.
Sa'd b. Ebi Vakkas diyor ki:
"Biz, Resuluüah (s.a.v.) ile birlikte altı kişiydik. Müşrikler Resulullah'a: "Bunlan kov ki bize karşı cesaretlenmesinler" dediler. Altı kişi, Ben, İbn-i Mes'ud, Huzeyl kabilesinden bir kişi, Bilal bir de adlarını söyleyemeyeceğim iki kişiydi...". Bunun üzerine bu âyet nazil oldu. [37]

29- Ey Muhammed, de ki: (Benim size getirdiklerim) rabbiniz nezdinden indirilmiş bir hak ve gerçektir. Dileyen iman etsin, dileyen inkâr etsin". Şüphesiz biz zalimlere, çevrelerini surlarıyla kuşatan korkunç bir ateş hazirlamışizdır. (Susuzluktan kavrulup) yardım istediklerinde, onlara erimiş maden gibi bir su verilir ki, yüzleri haşlar. O ne kötü bir içecektir. O cehennem ne kötü bir yerdir.
Müfessirler bu âyet-i Kerimeyi çeşitli şekillerde izah etmişlerdir. Taberi'nin izahı şöyledir: "Ey Muhammed, kalbleri bizi anmaktan gafil olan ve kendi heva ve heveslerine uyan şu insanlara de ki: "Ey insanlar, hak, rabbinin katından gelendir. Basan ve başarısızlık ondandır. Hidayete erdirmek ve sapıklığa düşürmek onun elindedir. Sizden, dilediğini doğru yola iletir ve onlar böylece iman etmiş olurlar. Dilediğini de saptırır onlar da inkâr etmiş olurlar. Bu hususta benim herhangi bir güç ve kuvvetim yoktur. Ancak ben sizin heva ve heveslerinize uyarak Allah'a ve onun gönderdiklerine iman edenleri huzurumdan kovamam. Sizler de dilerseniz iman edin dilerseniz inkâr edin. Şayet inkâr edecek olursanız iyi bilin ki rabbiniz, inkârınıza karşı size cehennem azabını hazırlamıştır. O cehennemin kalın surları sizi çepeçevre kuşatacaktır. Sizin gibi zalimler cehennemin şiddetli ateşinden dolayı susuzluk hissedip su isteyince sizlere, yüzleri haşlayıp etleri dökecek olan erimiş maden gibi içecekler verilecektir. O ne kötü bir içecektir. Cehennem de ne kötü bir varılacak yerdir".
Âyet-i Kerimede "Dileyen iman etsin dileyen inkâr etsin" Duyurulmaktadır. Bu ifade kâfirleri tehdit mahiyetindedir. Yoksa iman edip etmemeyi onların keyfine bırakma anlamına gelmemektedir. Zira onlar iman etmek zorundadırlar.

Âyet-i Kerimede, cehennemin çevresinin kaim surlarla kaplı olduğu ifade edilmektedir. Bu hususta Peygamber efendimiz (s.a.v.) de şöyle buyurmaktadır.
"Cehennemin etrafını çeviren dört duvar vardır. Her duvarın kalınlığı kırk yıllık bir mesafe kadardır. [38]
Âyet-i Kerimede, cehennemliklere, yüzleri haşlayan ve erimiş maden gibi olan bir içecek verileceği beyan edilmektedir. Peygamber efendimiz (s.a.v.), zorba kâfirler için: "Cehennemde ona irinli sudan içirilecektir. O, suyu yutkunur bir türlü yutamaz [39] âyetlerini izah ederken şöyle buyurmuştur: "Bu içecek onun ağzına yaklaştırılır. O, önce içmek istemez. Bu içecek kendisine yaklaştırıldığında yüzünü kavuracak, başının derisini pişirip sıyıracaktır. Onu içmek zorunda kalınca da bağırsaklarını parçalayacak ve bağırsakları makatından çıkacaktır. Bu hususta Allah teala diğer bir âyette de şöyle buyurmaktadır: "...Cehennemde ebediyyen kalan kimseye çok kaynar su içirilecek bağırsaklarını paramparça edecektir[40]Diğer bir âyette de şöyle Duyuruluyor: Yardım istediklerinde onlara erimiş maden gibi bir su verilir ki yüzleri haşlar. O, ne kötü bir içecektir. [41]

30-31- İman edip salih amel işleyen müminlere gelince, şüphesiz ki biz, iyi amel işleyenin mükâfaatını hiçbir zaman zayi etmeyiz. İşte bunlar için altlarından ırmaklar akan Adn cennetleri vardır. Onlar orada altın bileziklerle süslenecekler ince ve kalın ipekten yeşil elbiseler giyecekler ve koltuklara yaşlanacaklardır. O, ne güzel bir mükâfaattır, o cennet ne güzel bir yerdir.
Allah teala bunlardan önceki âyetlerde, cehennemliklere, cehennemde verilecek cezalardan bir kısmım zikrettiği gibi bu âyetlerde de cennetliklere verilecek mükâfa ati ardan bir kısmını zikretmiş, böylece her iki sınıfa da, âhirette ebedî olarak kalacakları yerlerini hatırlatmış ve dünyada buna göre amel etmeleri gerektiğini bildirmiştir. [42]

32-33-34-35-36- Ey Muhammed, sen onlara şu iki adamın durumunu misal olarak ver. Biz onlardan birine iki üzüm bağı vermiştik. Etrafını hurma ağaçlarıyla donatmıştık. Aralarında da bir ekinlik yapmıştık. Her iki bağ da, ürünlerini hiç eksiksiz vermişti. Aralarından bir de ırmak akıtmıştık. İki bağın sahibinin, ayrıca başka malları da vardı. Arkadaşıyla münakaşa ederken bu kişi: "Ben malca senden daha zengin ve adamca

daha arkalıyım" dedi. Kendine zulmederek bağına girdi ve şöyle dedi: "Bunun hiçbir zaman yok olacağını sanmıyorum. Kıyametin kopacağını da zannetmiyorum. Şayet kıyamet kopup da rabbimin huzuruna çıkarılsam bile, yemin olsun ki, orada bundan daha iyisini bulurum".
Ey Muhammed, gece gündüz rablerine yalvaran o müminleri, yanından kovmanı isteyen müşriklere şu iki adamın durumunu misal ver. Biz o adamlardan birine iki üzüm bağı vermiştik. O iki bağın çevresini hurma ağaçlarıyla donatmuş ve aralarında bir ekinlik meydana getirmiştik. Bu iki bağ da ürünlerini eksiksiz olarak vermişlerdi. Bu iki bağın arasından bir de ırmak akıtmıştık. Aynca bu bağların sahibi olan kişinin, altın ve gümüş gibi başka mallan da vardı. Bu bağların sahibi olan zengin kişi gururlandı ve fakir olan arkadaşına şöyle demeye başladı. "Benim malım senden daha çok. Ayrıca bana arka çıkacak adamlarım da seninkinden daha fazla". İşte o kişi bu şekilde böbürlenerek cehennemi hak ettiği için kendisine zulmeden bu adam bağına girince gururlandı ve şöyle dedi: "Bunun hiçbir zaman yok olabileceğini sanmıyorum. Şayet öyle bir şey olacak olsa da rabbimin huzuruna çıkarılacak olsam yemin olsun ki ben, bu dünyadakinden daha hayırlı bir yer bulurum".
Evet, âhiret hayatını inkâr eden ve sadece dünya için yaşayan kâfirler böyle düşünür ve böyle konuşurlar. Fakat akıbetleri hiç de düşündükleri gibi olmaz. [43]

37-38-39-40-41- Bunun üzerine kendisiyle münakaşa eden arkadaşı da ona şöyle dedi: "Senin aslını topraktan sonra da seni bir damla sudan yaratan, daha sonra da seni adam şekline getireni mi inkâr ediyorsun? Fakat bana gelince (Ben mü'minim) O, benim rabbim olan Allah'tır. Ben, rabbime hiçbir şeyi ortak koşmam. Sen bağına girdiğin zaman "Maşallah, Lâ kuvvete İlla Billah" (Allah dilemiş de olmuş, güç yetirme ancak Allah'ın yardımıyladır) demen gerekmez miydi? Eğer beni malca ve evlatça kendinden aşağı görüyorsan, belki de rabbim bana, senin bağından daha hayırlısını verir ve seninkinin üzerine gökten bir âfet indirir de bahçen kaygan bir toprak haline gelir. Veya suyu yerin dibine çekilir de bir daha arayıp bulamazsın".
Malı ve evladı az olan mümin kul, malı ve soyunun çokluğuyla övünen kâfir kul ile tartışarak ona şu cevabı vermiştir: "Yoksa sen, atan Âdem'i topraktan yaratan, seni de bir damla meniden

var eden sonra da seni düzgün bir adam haline getiren yaratıcını inkâr mı ediyorsun? Ben, senin gibi asla olmam. Ben derim ki: "Allah benim rabbimdir. Beni besleyip büyüten ve terbiye eden O'dur. Ben, hiçbir kimseyi rabbime ortak koşmam. Sen, bağına girip orada bulunan şeyleri beğendiğinde: "Allah neyi dilerse o olur, güç ve kuvvet ancak Allah'ın yardımıyladir" demiş olsaydın ya. Şayet sen beni, mal ve evlat bakımından senden daha aşağı bir derecede görüyorsan şunu iyi bil ki, umulur ki rabbim bana, senin bağından daha hayırlısını verir. Senin, yok olmayacağım sandığın bağının üzerine de gökten bir âfet gönderir ve bağın, kupkuru bir toprak ve kaygan bir zemin haline gelir. Veya ordan akan su yerin dibine geçer de sen onu arayıp bulmaya dahi güç yetiremezsin".
Âyet-i Kerimede: "Sen bağına girdiğin zaman "Maşallah Lâ Kuvvete İlla illah" demen gerekmez miydi?" ifadesi geçmektedir. Bir kısım âlimler bu âyet-i Kerimeye bakarak bir kimsenin kendi durumunu, çoluk çocuğunu ve malım beğenmesi halinde bile "Maşallah Lâ Kuvvete İlla Billah" demesi gerektiğini söylemişlerdir.
Peygamber efendimiz (s.a.v.)de bir Hadis-i Şerifinde Ebu Musa el-Eşarî'ye şöyle buyurmuştur:
"Ey Ebu Musa, ben sana, cennetin hazinelerinden olan bir kelimeyi öğreteyim mi?". Ebu Musa ise "Evet" demiştir. Resulullah "O kelime "Lâ Havle ve Lâ Kuvvete İlla Billah"dır" buyurmuştur[44]

42- Derken ürünü kuşatılıp yok edildi. Çardaktan yerle bir olmuş bağına harcadığı emek karşısında içi yanarak ellerini oğuşturmaya başladı. "Keşke rabbime hiçbir şeyi ortak koşmasaydım" diyordu.
"Benim bu bahçemin yok olacağını hiç sanmıyorum" diyen adamın bahçesini âfetler çepeçevre kuşattı ve bütün ürünlerini yok etti. Bunu görün o inançsız kişi çardakları yerle bir olmuş olan bağının manzarasına dayanamayarak oraya harcadığı emek karşısında içi yanarak ellerini oğuşturmaya ve sızlanmaya başladı. Bahçesi felakete uğrayan bu inançsız kişi: "Keşke rabbime hiçbir şeyi ortak koşmasaydım" diyordu.
Evet, kâfirler, uğrayacakları akıbeti gördükten sonra bu şekiide sızlanacaklar fakat sızlanmaları kendilerine hiçbir fayda vermeyecektir. Bu hususta diğer bir âyette de şöyle Duyurulmaktadır: "O gün kişi yaptığı amellere bakar. Kâfir ise: "Keşke toprak olsaydım" der[45]

43-44- Onun, Allah'tan başka yardım edecek kimseleri de olmadı. O, kendini bile kurtaramadı. İşte böyle bir durumda hakimiyet, varlığında şüphe olmayan Allah'ındır. Onun verdiği mükâfaat da daha hayırlıdır. Akıbet de daha hayırlıdır.
Böylece o iki bahçenin sahibi olan bu kişi için, Allah'a karşı kendisine yardım edecek hiçbir destekçisi bulunmadı ve bizzat kendisini dahi kurtaramadı. İşte böyle zor durumlarda ve bu durumların en zor'u olan kıyamet gününde hüküm sadece Allah'ındır, ancak onun dediği olur. Dost edinilecek de sadece Allah'tır. Onun dışındaki dostlar âciz kalırlar. Allah'ın vereceği mükâfaat daha hayırlı ve ulaştıracağı sonuç da daha güzeldir. O halde niçin onu bırakıp da başkalarını dostlar ediniyorsunuz? Onlardan yardım bekliyorsunuz? [46]

45- Sen onlara dünya hayatının misalini,ver. Dünya hayatı tıpkı gökten indirdiğimiz suya benzer. Yeryüzündeki bitkiler onunla karışıp (Yemyeşil kesilir) En sonunda da kuruyup rüzgârın savurduğu çerçöp haline gelir. Allah her şeye muktedirdir.
Ey Muhammed, insanlara, gelip geçici olması bakımından dünya hayatının, gökten indirdiğimiz yağmura benzediğini anlat. Yeryüzünde biten bitkiler bu yağmurun suyuyla birbirine karışıp yemyeşil hale gelir. Fakat daha sonra o bitkiler kuruyarak çerçöp haline gelir ve rüzgâr onları her tarafa saçıp savurur. İşte bütün bunları yapan Allah, her şeye kadirdir. Sizleri de bu şekilde meydana getirip yaşattıktan sonra öldürür.
Allah teala bu ve benzeri birçok âyetlerde, dünya hayatının geçici olduğunu biz kullarına bildirerek kendimizi dünyaya kaptırmamamızı ve emirlerinden uzak durmamamızı emretmektedir. Bu hususta diğer bir âyette de şöyle buyurulmaktadır: "Bilin ki dünya hayatı sadece bir oyun, bir eğlence, bir süs, aranızda bir övünme vesilesi, mal ve evlatların çoğalmasından ibarettir. Bu, bir yağmura benzer ki, bitirdiği bitki, çiftçilerin hoşuna gider. Sonra o bitki kurumaya yüz tutar. Bir de bakarsın ki sapsarı kesilmiş. Daha sonra da çerçöp haline gelir. Âhirette ise şiddetli bir azap, Allah'ın bağışlaması ve nzası vardır. Dünya hayatı aldatıcı bir geçimlikten başka bir şey [47]

46- Mal ve oğullar, dünya hayatının geçici ziynetidir. Geride kalan salih ameller ise, sevap olarak da, ümit kaynağı olarak da rabbinin nezdinde sizin için daha hayırlıdır.
Âyet-i Kerimede, mal ve oğulların, dünya hayatının ziyneti olduğu zikredilmektedir. Başka bir âyet-i Kerimede de: "Mallarınız ve çocuklarınız sizin için ancak bir imtihandır[48] buyurulmaktadır. Diğer bir âyette de: "Kadınlara, oğullara, kantar kantar altın ve gümüşlere, besili atlara, hayvanlara' ve ekinlere karşı duyulan aşın istek, insanlara süslü gösterildi. Oysa bunlar, sadece dünya hayatının geçici malıdır. Varılacak güzel yer ise, Allah'ın katındadır[49] buyuruluyor.
Âyet-i Kerimenin devamında: "Geride kalan salih ameller ise rabbinin nezdinde sizin için daha hayırlıdır" ifadesi zikredilmektedir. Bir kısım âlimler burada zikredilen "Salih ameller"den maksadın, beş vakit namaz olduğunu söylemişlerdir. Diğer bazıları ise, "Salih ameller"den maksadın, "Lâilahe İllallah" "Sübhanallah" "Elhamdülillah" "AUahu ekber" "La Havle Vela Kuvvete İlla Billahil Aliyyil Azîm" şekillerinde Allah'ı zikretmek olduğunu söylemişlerdir.
Bazıları ise buradaki "Salih ameller"den maksadın, Allah'a itaat etmeyi içine alan bütün ameller olduğunu söylemişlerdir. Bazıları da burada zikredilen "Salih amellerden" "maksadın, güzel sözler söylemek olduğunu zikretmişlerdir.
Taberi, bütün ibadet ve hayırların buradaki "Salih ameller"e dahil olduğunu söylemiştir. [50]

47- (Ey Muhammed, sen insanlara, varlık âleminin yok olacağı günü hatırlatarak uyar) O gün dağları yürüteceğiz ve sen, yeryüzünü çırılçıplak (dümdüz) göreceksin. Biz, hiçbir şey bırakmadan insanları biraraya toplayacağız.
Allah teala bu âyet-i Kerimede, kıyamet gününün dehşetli hallerinden bazılarını zikrediyor. O gün dağların yürütülüp vadilerin dolacağını, yeryüzünün, her taraftan görülebilecek bir hal alacağını, yerin içinde hiçbir kimsenin bırakılmayıp diriltileceğim beyan ediyor. ,
Bu hususta diğer âyetlerde de şöyle buyuruluyor: "Sûr'a üfürüldüğü gün, göklerde ve yerde bulunanlar dehşetli bir korkuya kapılırlar. Ancak Allah'ın diledikleri bunun dışındadır. Hepsi de onun huzuruna boyunlarını bükerek gelirler". "Sen, dağlara bakarsın da yerinde duruyor sanırsın. Halbuki onlar, bulut geçer gibi geçer giderler. İşte bu, her şeyi

sapasağlam yapan Allah'ın işidir. Şüphesiz ki o, yaptıklarınızdan haberdardır. [51]"Ey Muhammed, kıyamet günü dağların ne olacağını sorarlar. Sen onlara şöyle de: "Rabbim onları (unufak edip) savuracaktır. [52]

48- O gün bütün insanlar (Hesap vermek için) saflar halinde rabbiiin huzuruna çıkarılacaklardır. Allah onlara şöyle diyecektir: "Şüphesiz huzurumuza ilk yarattığımız gibi geldiniz. Halbuki (Dünyada sizleri hesaba çekmek için) bir yer ve zaman tayin etmediğimizi sanıyordunuz".Ey Muhammed, o gün, yaratılanlar saf saf olup rabbinin huzuruna çıkarılacaklardır. O anda kendilerine şöyle denecektir: "Ey insanlar, sizleri ilk yarattığımız şeklinizle şimdi diri olarak bize geldiniz. Halbuki içinizden âhirete iman etmeyenler, sizi diriltmek için bir yer ve zaman yaratmayacağımızı sanıyorlardı. [53]

.

49- O gün herkesin amel defteri ortaya konur. Ey Muhammed, günahkârların, amel defterlerinden korkarak: "Eyvah bize, bu nasıl deftermiş ki, büyük küçük hiçbir şey bırakmadan hepsini saymış dökmüş" dediklerini görürsün. Onlar, işlediklerinin cezasını bulurlar. Kabbin kimseye zulmetmez.
Allah, insanları biraraya topladığı o kıyamet gününde onların amel defterlerini önlerine koydurur. Herkes amel defterini aldıktan sonra suçluların, amel defterlerindeki durumlarından dolayı ve korkarak şöyle dediklerini görürsün: "Vay halimize, bu defter nasıl bir deftermiş, küçük büyük hiçbir amel bsırakmayıp hepsini tesbit etmiş!".
Evet, işte insanlar dünyada yaptıkları iyilik ve kötülükleri önlerinde hazır olarak bulacaklardır. Ey Muhammed, bil ki rabbin, hiçbir kimseye zulmetmez. [54]

50- (Ey Muhammed, sen insanlara, Âdemle İblisin kıssasını hatırlat) Hani bir zaman Meleklere: "Âdem'e secde edin" demiştik de İblis'in dışında bütün Melekler secde etmişlerdi. Cinlerden olan İblis ise rabbinin emrinden çıkmıştı. Beni bırakıp İblis'i ve soyunu dostlar mı ediniyorsunuz? Halbuki onlar sizin düşmanimzdır. Zalimler için bu, ne kötü bir değiştirmedir.
Ey Muhammed, hani biz bir zaman, Meleklere: "Âdem'e saygı secdesinde bulunun" demiştik. Onlar da secde etmişlerdi.

Fakat bu müşriklerin dost edindikleri İblis Allah'a karşı böbürlenerek ve Âdem'i kıskanarak secde etmemişti. O cinlerdendi. İblis, rabbinin emrinden çıktı. Ey insanlar, artık siz, atanız Âdem'i kıskanan ve benim kendisine verdiğim nimetlere karşı nankörlük eden bu İblis'i ve onun soyundan gelenleri benim dışımda dostlar mı ediniyorsunuz? Halbuki o, sizin için düşmandır. O, daha Önce atanız Âdem'i aldatarak, nimetleri bol olan cennetten çakarmış, sıkıntı ve çilelerle dolu olan yeryüzüne inmesine sebep olmuştur. Allah'ı bırakıp da İblis'i ve onun soyundan gelenleri dost edinmek zalimler için ne kötü bir değiş tokuştur.
Âyet-i Kerimede, İblis'in, cinlerden biri olduğu zikredilmektedir. Bakara sûresinin otuz dördüncü âyetinin izahında da ifade edildiği gibi, tercih edilen görüşe göre İblis Meleklerden değil Cinlerden biridir. Ancak Taberi İblis'in, Meleklerden biri olduğu görüşünü tercih ettiği için bu âyetteki "İblis cinlerdendir" ifadesini şu şekilde izah etmiştir". "İblis, Melek kabilelerinden "Cin" diye adlandırılan bir kabiledendir". Bazılarına göre ise İblis, cennette görevlendirilen Meleklerden biriydi. Bu sebeple "Cin" adını aldı. [55]

51- Ben onları ne göklerin ve yerin yaratılmasında ne de kendilerinin yaratılmasında hazır bulundurdum. Ben, insanları saptıranları hiçbir zaman kendime yardımcı edinmedim.
Ben, îblis'i ve zürriyetini yahut bana ortak koşanları ve koşulanları, göklerin ve yerin yaratılmasında hazır buludurmadım. Onlan, kendilerinin yaratılmasında da hazır bulundurmadım. Onların hepsini tek başıma yarattım. O halde beni bırakıp da onları nasıl dostlar edinirler? ve onlardan yardım beklerler? Ben, insanları saptıranları hiçbir zaman yardımcılar edinmedim. İblis, onun soyu ve ona tâbi olanlar, insanoğlunu hak yoldan saptıran yaratıklardır. [56]

52- Kıyamet günü Allah, müşriklere: "Bana ortak olduklarım iddia ettiğiniz şeyleri çağırın" der. Müşrikler onları çağırırlar. Fakat kendilerine cevap vermezler. Biz, onların aralarına aşılmaz bir engel koymuşuzdur.
Allah, kıyamet gününde, kendisine ortak koşdun müşriklere: "Benim ortaklarım olduğunu iddia ettiğiniz şeyleri çağırın da sizlere yardım etsinler ve sizi benden kurtarsınlar" diyecektir. Bunun üzerine müşrikler, Allah'a ortak koştukları .şeyleri

yardıma çağıracaklar onlar ise kendilerine hiçbir şekilde cevap vermeyeceklerdir. Allah, kendisine ortak koşanlarla ortak koştukları varlıklar arasına aşılmaz bir engel koyacaktır.
Bu engelin, aralarındaki düşmanlık veya bir uçurum yahut cehennemin kan ve irinle dolu olan bir vadisi olduğu rivayet edilmektedir.
Allah teala bu âyet-i Kerimede, müşriklerin âhirette, taptıkları şeylerin yanma varmayacaklanm beyan etmektedir. Bir kısım müfessirler burada, birbirlerinden uzak kalacak olanların müşrikler "ve taptıktan şeyler değil müminler ve kâfirler olduklanm söylemişlerdir. Her iki görüşü de destekleyen âyet-i Kerimeler mevcuttur.
Müşriklerin, taptıklan şeylerden uzak kalacaklarını beyan eden diğer bir âyette şöyle buyurulmaktadır. "Şüphesiz ki bugün, ilk yarattığımız gibi teker teker huzurumuza geldiniz. Verdiğimiz her şeyi ardınızda bıraktınız. İçinizden, ortaklar olduklarım sandığınız şefaatçilerinizi, sizinle beraber görmüyoruz. Muhakkak ki onlarla aranızdaki irtibat kesildi. Ortaklar olduklanm sandığınız şeyler sizi bırakıp kayboldular.'[57]
Müminlerin, kâfirlerden uzak kalacaklannı beyan eden âyette de şöyle buyurulmaktadır: "Ey mücrimler, bugün müminlerden aynim. [58]"Kıyamet koptuğu gün, işte o gün, müminlerle kâfirler birbirlerinden aynlırlar. [59]

53- Günahkârlar ateşi görürler ve oraya düşeceklerini anlarlar. Fakat ondan kaçıp sığınacak bir yer bulamazlar.
Cehennemlikler cehennem azabını gözleriyle görünce oraya gireceklerini anlarlar. Fakat kendilerim oradan uzaklaştıracak hiçbir çare de bulamazlar. Zira Allah, onlann oraya gireceklerini kararlaştırmıştır. .
Peygamber efendimiz (s.a.v.) bir Hadis-i Şerifinde:
"...Kâfir kırk yıllık bir mesafeden cehennemi görecek ve oraya düşeceğini anlayacaktır[60] buyurmuştur. [61]

54- Şüphesiz biz bu Kur'an'da insanlara her çeşit misali vermişizdir. Fakat insan tartışmaya en çok düşkün olandır.
Şüphesiz ki biz bu Kur'an'da, insanların, düşünmeleri, doğruyu bulmaları, ibret almaları ve kötülüklerden vazgeçmeleri için çeşitli misaller, nasihatlar vermiş ve deliller zikretm i sizdir. Bununla beraber insan, her şeyden daha fazla cedelleşmeye, bâtıla sarılıp hakka karşı çıkmaya daha düşkündür. Ancak

Allah'ın hidayete erdirdiği ve kendilerine kurtuluş yolunu gösterdiği kimseler hariçtir.
İbn-i Zeyd bu âyet-i Kerimeyi izah ederken şöyle demiştir: Buradaki tartışmadan maksat, insanların, kendilerine gönderilen Peygamberi eriyle tartışmaları ve onlara indirilen kitaplara karşı çıkmalarıdır".
İnsanların, kendilerine indirilenleri kabul etmeyip Peygamberler ve getirdikleri haberler hakkında tartışmalarına misâl olan şu âyetlerde buyuruluyor ki: "Bunun üzerine kavminin ileri gelen kâfirleri şöyle dediler: "Bu, sizin gibi beşerden başka bir şey değildir. Üzerinizde üstünlük sağlamak istiyor. Eğer Allah, Peygamber göndermek isteseydi mutlaka Melekleri gönderirdi. Biz, geçmiş atalarımızdan böyle bir şey işitmedik". "Kavminin, inkâr eden, âhirete kavuşmayı yalanlayan ileri gelenleri ki biz onları dünyada refah içinde yaşatmıştık şöyle dediler: "Bu, sizin gibi beşerden başka bir şey değildir. Yediklerinizden yer içtiklerinizden içer". "Yemin olsun ki eğer sizin gibi bir beşere itaat ederseniz, o takdirde siz, hüsrana uğrayanlardan olursunuz". "Size, ölüp toprak ve kemik olduğunuz zaman tekrar dirilip çıkarılacağınızı mı vaadediyor?". "Heyhat, o vaadolunduğunuz şey ne kadar uzak, [62] "Ey Muhammed, sana, kâğıtta yazılı bir kitap indirmiş olsak da onu elleriyle tutsalardı yine de o kâfirler: "Muhakkak ki bu, apaçık birsahirdir" derlerdi. [63] "Onlara gökten bir kapı açsak, oradan yukarı durmadan çıksalar "Gözlerimiz perdelendi, daha doğrusu büyülendik" derler. [64]

55- İnsanlara hidayet geldiği zaman onları iman etmekten ve rabbinden mağfiret dilemekten alıkoyan sebep, sadece geçmiş ümmetlerin başlarına gelen felaketlerin kendilerine de gelmesini veya göz göre göre azabın, karşılarına dikilmesini beklemeleridir.
Allah teala bu âyet-i Kerimede, geçmiş ümmetlerin kâfirlerinin de, ümmet-i Muhamnıed zamanındaki kâfirlerin de, Allah'ın gönderdiği çeşitli âyet ve delilleri görmelerine rağmen inkârlarında ısrar ettiklerini beyan ediyor.
Evet, bu halleriyle bunlar da geçmiş ümmetlerin başlarına gelen felaketleri bekliyor veya azabın gelip gözlerinin önüne dikilmesini istiyorlar. Kâfirlerin bu çeşit inat ve istekleri çeşitli âyet-i Kerimelerde zikredilmektedir. Bu âyetlerde buyuruluyor ki: "Yahut sandığın gibi göğü başımıza parça parça düşür veya Allah'ı ve Melekleri karşımıza getir. [65]"Yine bir zaman "Ey

Allah'ım, eğer bu Kur'an, nezdinden indirilmiş hak bir kitapsa, gökten üzerimize taşlar yağdır veya bize can yakıcı bir azap ver" demişlerdi. [66]

56- Biz, Peygamberleri ancak müjdeleyiciîer ve uyarıcılar olarak göndeririz. Fakat kâfirler, hakkı bâtılla ortadan kaldırmak için münakaşa ederler. Ayetlerimi ve kendilerine yapılan uyarıları alaya alırlar.
Biz, Peygamberleri, kâfirler ile lüzumsuz münakaşalar yapmak için değil, ancak iman edenleri âhirette bol sevaplarla müjdeleyiciîer, kâfirleri de can yakıcı bir azap ile uyarıcılar olarak gönderdik. Böylece müminler salih amellerine devam etsin kâfirler de inkârlarından vazgeçip iman etmiş olsunlar. Fakat bunu anlamayan kâfirler, birtakım tutarsız bâtıl şeyleri ileri sürerek,
Peygamberler vasıtasıyla gönderilen gerçeği ortadan kaldırmak için tartışmaya girerler. Âyetlerime iman etmeleri ve uyanlarımdan ibret almaları gerekirken, bilakis onlarla alay ederler". Bu, Öncekilerin efsanelerinden başka bir şey değil" derler. [67]

57- Rabbinin âyetleri kendisine hatırlatılmışken onlardan yüzçeviren ve daha önce yaptıklarını unutandan daha zalim kim olabilir? Biz onların kalblcrinc, anlamalarına engel perdeler gerdik ve kulaklarına ağırlık verdik. Ey Muhammcd, sen onları ne kadar hidayete çağirsan onlar asla hidayete ermezler.
Allah teaia bu âyet-i Kerimede, göndermiş olduğu emir ve yasaklar kendisine anlatıldığı halde ondan yüzçevirenden ve işlediği kötü amelleri, günahları ve inkârları unutandan daha zalim hiçbir kimsenin olamayacağını beyan ediyor ve bu tür insanların kalblerinin perdelendiğini, kulaklarının tıkandığını ve böylece, hakka çağınlsalar bile asla hidayete eremeyeceklerini açıklıyor. Böylece müminin üzerine düşen tebliğ görevini yapmasına rağmen, insanların iman etmemelerinden dolayı hayâl kırıklığına uğramamasını tavsiye ediyor. [68]

58- Bununla beraber rabbin affedicidir ve merhamet sahibidir. Eğer Allah onları, işledikleri yüzünden cezalandırmak isteseydi hemen azabını indiriverirdi. Fakat onlar için vaadedilcn bir zaman vardır ki, ondan kaçıp kurtulacak bir yer bulamayacaklardır.

Allah teala bu âyet-i Kerimede, Resulullaha: "Eğer senin dinin hak din ise vaadettiğin azap hemen gelsin de görelim" diyen kâfirlere cevap veriyor. Kendisinin affedici ve merhamet edici olduğunu, bu itibarla suçluların cezasını derhal vermeyip belli bir süre ertelediğini ve cezalandırma zamanı gelince de hiçbir kimsenin, kaçıp kurtulacak bir sığınak bulamayacağım bizlere bildiriyor. Binaenaleyh, inkarcı kâfirler ve isyankâr kullar belli bir süre ertelenmelerine aldanarak cezai andı nlmayacaklanni sanmasınlar.
Bu hususta diğer bir âyette de şöyle buyuruluyor: "Eğer Allah, işledikleri günahlar yüzünden insanları hemen cezaiandırsaydı, yeryüzünde hiçbir canlı bırakmazdı. Fakat Allah, onların cezalarını belli bir zamana kadar erteler, ecelleri gelince gereğini yapar. Şüphesiz ki Allah, kullarını çok iyi görür, [69]

59- İşte, zulmettikleri için helak ettiğimiz şehirler. Biz, onların helaki için de belli bir zaman tayin etmiştik.
Allah'ı ve gönderdiği âyetleri inkâr etmek suretiyle kendi kendilerine zulmettikleri için, Âd, Semûd ve Medyen halkı gibi, helak ettiğimiz ümmetlerin işte geride kalan ülkeleri. Biz, onların helak edilmeleri için belli bir vâde tayin etmiştik. Sizler de Peygamberlerinize iman etmezseniz onların akıbetlerine uğrarsınız. [70]

60- (Ey Muhammed, Musa ile Salih bir kulumuzun kıssasını hatırla) Hani bir zaman Musa, genç bir adamına: "Durmayacağım, iki denizin birleştiği yere ulaşıncaya kadar gideceğim veya yıllarca yürüyeceğim" demişti.
Âyet-i Kerimede, Hz. Musa'nın genç adamından bahsedilmektedir. Hadis-i Şerifte de bu gencin, Yûşâ b. Nûn olduğu rivayet edilmektedir. Yine âyet-i Kerimede Hz. Musa'nın Hızır ile başlaması için iki denizin birleştiği yere kadar gitmesinin emredildiği ifade edilmektedir. Bu iki denizin birleştiği yerin de Marmara ile Karadeniz'in birleştiği İstanbul boğazı veya Akdeniz ile Atlas Okyanusu'nun birleştiği Cebel-i Târik boğazı olduğu rivayet edilmektedir.
Allah teala bu âyetten itibaren Hz. Musa ile Hızır aleyhisselamm birlikte yaptıkları yolculuğun kıssasını beyan etmektedir.
Übey b. Kâ'b, Resulullah (s.a.v.)m bu kıssayı şöyle anlattığını rivayet etmektedir. Peygamber efendimiz buyuruyor ki: "Musa Peygamber bir kere İs-railoğullan içinde hutbeye çıkmıştı.

Kendisine "En çok âlim olan kimdir?" diye soruldu. "En âlim benim" diye cevap verdi. Bu hususta ki ilmi "Allah daha iyi bilir" diyerek Allah'a havale etmediğinden dolayı Allah teala ona sitem etti. Allah teala: "İki denizin bitiştiği yerde kullarımdan biri var o senden daha âlimdir" diye ona vahyetti. Musa: "Ya rabbi ona nasıl yol bulayım?" dedi. "Ona: "Bir zenbil içinde bir balık taşı. Onu nerede kaybedersen o kulum oradadır" denildi. Musa (a.s.) gitti. Genç arkadaşı Yûşâ b. Nûn'u da birlikte götürdü. Bir zenbil içine de bir balık koyup aldılar. İki denizin bitiştiği yerdeki kayanın yanına varınca başlarım yere koyup uyudular. Derken, tuzlanmış ölü balık zen-bilden sıyrılıp kurtuldu. Ve denizin içinde kendine su borusu gibi bir boşluk bırakarak yol açtı. Deniz içinde böyle bir yol açılması Musa ile genç arkadaşına garip gelmişti. Uyandıktan sonra o gecenin geri kalan kısmında ve bütün gün gittiler. Sabah olunca Musa genç arkadaşına: "Öğlen yemeğimizi ver. Bu yolculuğumuzdan yorgunluk duymaya başladık" dedi. Halbuki Musa emrolunduğu o yerin ötesine geçmedikçe yorgunluk duymamıştı. Genç arkadaşı: "Bak hele, taşın dibinde barındığımız zaman balığın gittiğini haber vermeyi unutmuştum" dedi. Musa: "Zaten istediğimiz de buydu" dedi. Bunun üzerine kendi izlerini takibederek geriye döndüler. Taşın yanına varınca bir de baktılar ki orada esvabına bürünmüş bir zat duruyor. Musa (a.s.) selam verdi. Hızır (a.s.) "Hayret, burada selam ne gezer?" dedi. Musa (a.s.) "Ben Musa'yım" dedi. O "Beni İsrail Musa simi?" diye sordu. "Evet" dedi. Musa (a.s.) sonra yine söze başlayıp "Sana öğretilen ilim ve hikmetten bana da öğretmen için sana tâbi olabilir miyim?" dedi. Hızır (a.s.) "Sen benimle arkadaşlığa sabredemezsin ey Musa. Bende, Allah'ın kendi ilminden bana verdiği öyle bir ilim var ki sen onu bilemezsin. Sende de Allah'ın verdiği öyle bir ilim vardır ki onu da ben bilemem" cevabını verdi. Musa (a.s.) "Beni inşallah sabırlı bulursun. Sana hiçbir işinde de karşı gelmeyeceğim" dedi.
Gemileri olmadığı için deniz kıyısında yürüyerek gittiler. Oradan bir gemi geçiyordu. Onları da alsınlar diye gemicilerle konuştular. Gemiciler Hızır (a.s,)ı tamdılar ve onları ücretsiz olarak gemiye bindirdiler. O sırada bir serçe geminin kenarına konup denizden bir iki yudum su aldı. Hızır (a.s.) "Ya Musa benim ilmimle senin ilmin, Allah'ın ilmini bu serçenin denizden aldığı bir yudum su kadar bile eksiltmez" dedi. Ve ondan sonra gemi tahtalarından birine el atıp söktü. Musa (a.s.) "Adamcağızlar bizi gemilerine ücretsiz olarak almışlarken sen

gemilerine kastedip içindekileri batırmak için mi deliyorsun?" dedi. Hızır (a.s.) "Sen benimle arkadaşlığa hiç sabredemezsin" demedim mi?" dedi. Musa (a.s.) "Unuttuğum için beni muaheze edip de bana güçlük gösterme" cevabım verdi, gerçekten de Musa (a.s.)mn bu ilk muhalefeti bir dalgınlık eseriydi... Yine gittiler. Bir de baktılar ki bir çocuk, diğer çocuklarla oynuyor. Hızır (a.s.) çocuğu tuttu ve başını eliyle kopardı. Musa (a.s.) "Kısası gerektirmediği halde günahsız birinin canına nasıl kıyarsın?" dedi. Hızır (a.s.) yine "Ben sana" Benimle arkadaşlığa asla sabredemezsin" demedim mi?" cevabını verdi... Yine gittiler. Nihayet bir köye gelidler ve köy halkından yemek istediler. Halk onları misafir etmedi. Orada, yıkılmaya yüztutmuş bir duvar buldular. Hızır (a.s.) eliyle duvarı doğrulttu. Musa (a.s.) "İsteseydin, hiç olmazsa bunun için bir ücret alabilirdin" deyince Hızır (a.s.) "Bu andan itibaren artık ayrılalım" dedi.
Resulullah (s.a.v.) kıssayı buraya kadar anlattıktan sonra:1 "Allah teala Musa'ya rahmet etsin. Ne olurdu sabretseydi de Hızır ile aralarında geçen maceralar Allah teala tarafından bize bildirilseydi" buyurdu[71]

61- Musa ve adamı iki denizin birleştiği yere vardıklarında (Allah'ın emriyle yanlarına aldıkları) balıklarını unutmuşlardı. Bu arada balık yanlarından sıyrılıp denizin, dehlize dönen yolunu tutmuştu.
Hz. Musa ve genç adamı, iki denizin birleştiği yere varınca orada uyumuşlar, bu sırada zenbilin içinde bulunan pişmiş balığı da yanlarına koymuşlardı. Hz. Musa uyurken balık, içinde bulunduğu zenbilden çıkıp denize kaçmış ve denizin içinde, yürüdüğünde kendisine bir dehliz şeklinde yol açılmıştır. [72]

62- Beraber oradan uzaklaşınca Musa adamına: "Öğle yemeğimizi getir, gerçekten bu yolculuğumuzda yorulduk" dedi.
Musa ile yanında bulunan genç Yûşâ b. Nûn, iki denizin birleştiği yeri geçtiklerinde Musa yanındaki gence: "Öğle yemeğimizi getir de yiyelim. Şüphesiz ki biz bu yolculuğumuzda yorulduk" dedi.
Hz. Musa'nın, Hızır aleyhisselam ile buluştuğu yeri geçince açlık ve yorgunluk hissetmesinin sebebi, balığın kaybolduğunu, dolayısıyla Hızırla buluşacakları yeri geçtiğini anlamasıdır. [73]

63- Adam: "Gördün mü? Kayaya sığındığımız zaman ben balığı unuttum. Onu söylememi bana ancak şeytan unutturdu. O, denizde garip bir yol tuttu gitti" dedi.
Musa genç arkadaşına: "Öğle yemeğimizi getir yiyelim" deyince genç arkadaşı ona: "Gördün mü biz kayanın yanında dinlenirken ben balığı unuttum. Onu söylememi bana ancak Şeytan unutturdu. Balık denizde acaip bir yol tutup gitti" dedi.
Bu olayda Hz. Musa'nın genç adamını şaşırtan hadise, ölmüş olan bir balığın dirilerek denize atlayıp gitmesidir. îşte bu mucizenin meydana geldiği yer, Hz. Musa ile Hızır aîeyhisselamın buluşacakları yer idi. Hz. Musa bunu daha Önceden bildiği için genç arkadaşına, balığın, canlanarak denize atlayıp gittiğini görünce kendisine haber vermesini söylemişti. Fakat onlar bir kayanın yanında istirahat ederlerken balık canlanıp denize gitmiş genç adam ise bunu Hz. Musa'ya haber vermeyi unutmuştu. Oradan ayrılıp bir müddet gittikten sonra açlık hisseden Hz. Musa'nın yemek istemesi üzerine adam balığın denize gittiğini hatırlamış ve söylemişti. [74]

64- Musa "İşte bizim istediğimiz de bu idi" dedi. İzlerini takibederek gerisin geriye döndüler.
Musa, genç arkadaşına: "İşte bizim aradığımız da balığın hatırdan çıkması ve denize gitmesiydi" dedi. Geriye döndüler, izlerini takibederek gittiler. [75]

65- Musa ve adamı kayaya vardıklarında, nezdimizden kendisine rahmet verdiğimiz ve tarafımızdan kendisine ilim öğrettiğimiz salih kullarımızdan birini buldular,
Âyet-i Kerimede geçen "Salih kul"dan mdksat, Hızır aleyhisselamdir. Bu husus, Buharı, Müslim ve diğer Hadis kitaplarında zikredilmektedir[76]
Hızır aleyhi s sel amin halen hayatta olup olmadığı hususunda farklı görüşler zikredilmektedir. İbn-i Salah ve Nevevî gibi bazı âlimler ve tasavvuf erbabı, Hızır aleyhisselamın halen yaşadığı görüşündedirler. Alimlerin çoğunluğu ise Hızır aleyhisselamın ölmüş olduğu görüşündedirler. Bunlar görüşlerine delil olarak bir çok Nass'lar zikretmişlerdir. Delillerinden biri de: "Ey Muhammed, biz senden önce hiçbir beşere ebedilik vermedik. Şen ölürsen onlar sanki baki mi kalacaklar? [77] âyet-i Kelimesidir. [78]

66- Musa salih kul'a: "Sana öğretilen hayırı bulma ilminden bana da öğretmen İçin sana tâbi olabilir miyim?" dedi.
Miifessirler bu âyet-i Kerimeyi şu şekillerde izah etmişlerdir: Musa Hızıra: "Allah'ın sana öğrettiği doğruyu bulabilme ilminden bana da öğretmen için sana tâbi olabilir miyim?" diye sordu veya:
"Musa Hızır'a: "Allah'ın sana Öğrettiği ilimden hayırlı olanı bana gösterecek bir ilmi öğretmen için sana tâbi olabilir miyim?" dedi şekillerinde izah edilmiştir. [79]

67- Salih kul Musa'ya şöyle dedi: "Sen benimle arkadaşlığa sabredemezsin".
Hızır Musa'ya: "Sen benimle beraber bulunmaya sabredemezsin" dedi. Zira Hızır aleyhisselam, Allah'ın kendisine öğrettiği özel ilimlere göre hareket edip hadiselerin dış görünüşüne bakmıyor, asıl hikmetlerine göre hareket ediyordu. Hz. Musa ise, Allah'ın kendisine öğrettiği hükümler çerçevesinde hareket ediyor ve hadiselerin dış görünüşüne göre karar veriyordu. Bu bakımdan Hızır, Musa aleyhisselamın, kendisiyle birlikte olduğu sürece gördüğü şeyler karşısında sabredemeyeceğini biliyordu. [80]

68- Bilmediğin bir şeye nasıl sabredeceksin?
Hızır sözlerine devamla Musa'ya şöyle dedi: "Ey Musa, bilgin dahilinde olmayan şeyler hakkında nasıl sabredeceksin? Zira bunlar, Allah'ın bana öğrettiği gayba ait bilgilerdir. [81]

69- Musa: "İnşallah beni sabırlı bulacaksın. Sana hiçbir işte karşı gelmeyeceğim" dedi.
Musa Hızır'a: "İnşallah beni, senden göreceğim şeyler karşısında sabreden bir kimse bulacaksın. Gördüğüm şeyler hoşuma gitmese dahi sana hiçbir hususta karşı gelmeyeceğim" dedi. [82]

70- Salih kul: "Eğer bana uyacaksan, ben sana sırrını anlatıncaya kadar hiçbir şey hakkında bana soru sorma" dedi,
Hızır Musa'ya: Eğer bana tâbi olacaksan, yaptığım şeylerin gerçek yönünü sana anlatmadıkça, yaptığım şeyi garip görsen dahi, herhangi bir şey hakkında bana soru sorma" dedi. [83]

71- Derken Musa ve saİih kul yola koyuldular. (Deniz kenarında yürürken bir gemiye rastladılar) Gemiye

bindiklerinde salih kul gemiyi deldi. Bunun üzerine Musa: "Gemiyi, yolcularını boğmak için mi deldin?" Doğrusu çok kötü bir iş yaptın" dedi.
Musa ve Hızır yürümeye başladılar. Binmek için bir gemi araştırdılar. Rastladıkları bir gemiye bindiler. Denizde giderken Hızır gemiyi deldi. Bunun üzerine Musa: Bu işe karşı çıkarak: "Denize açıldıktan sonra içindeki yolcuları boğmak için mi gemiyi deldin? Doğrusu çok kötü bir iş yaptın" dedi. [84]

72- Salih kul Musa'ya: "Ben demedim mi sen benimle birlikte hiç sabredemezsin?" dedi.
Bu âyette Hızır aleyhisselam, Hz. Musa'ya, sabredeceğine dair verdiği sözde duramadığını ilk defa hatırlatmaktadır. Bunun üzerine Hz. Musa şöyle dedi: [85]

73- Musa: "Unuttuğumdan dolayı kusuruma bakma ve bana (İlim öğrenme) işimde güçlük çıkarma" dedi.
Hz. Musa, Hızır aleyhisselamdan özür dileyerek: "Sana karşı gelmeyeceğime dair verdiğim sözü unutmamdan dolayı bunları söyledtiğim için kusuruma bakma ve bana, senden ilim Öğrenme işimde güçlük çıkarma" dedi. [86]

74- Musa ve salih kul, beraber yollarına devam ettiler. Bu sefer bir erkek çocuğa rastladılar. Salih kul hemen çocuğu öldürdü. Musa: "Kısas olmadan masum bir cana nasıl kıydın? doğrusu çok fena bir iş yaptın" dedi.
Hz. Musa Hızır (a.s.) ile beraber yollarına devam etmişler. Hızır (a.s.) rastaldıklan bir çocuğu öldürmüş Hz. Musa da buna tahammül edemeyerek: "Sen, tertemiz, günahsız bir insanı, kısası gerektirmediği halde öldürdün ha?". Şüphesiz ki sen, çok kötü bir iş yaptın" dedi. [87]

75- Salih kul Musa'ya: "Ben sana demedim mi, sen benimle birlikte hiç sabredemezsin?" dedi.
Bu âyette ise, Hızır (a.s.) Hz. Musa'nın, sabredeceğine dair verdiği sözde durmadığından dolayı ikinci defa dikkatini çekmekte Hz. Musa bu sefer de şöyle demektedir: [88]

76- Musa, Salih kul'a: "Eğer sana bundan sonra bir daha soru sorarsam benimle arkadaşlık etme. Artık ondan sonra benden ayrılmakta mazursun" dedi.

Musa tekrar özür dileyerek "Bundan sonra sana herhangi bir şey hakkında soru soracak olursam artık benimle arkadaşlık etme. Zira sana muhalefet etmemle sen ondan sonra mazur sayılmış olursun" dedi. [89]

77- Musa ve salih kuî yollarına devam ettiler. Nihayet bir kasabaya varıp halkından yemek istediler. Halk ise onları misafir etmedi. Musa ve salih kul orada yıkılmak üzere olan bir duvar gördüler. Salih kul hemen onu doğrultuvcrdi. Bunun üzerine Musa: "İsteseydin buna karşılık bir ücret alırdın" dedi,
Musa ve salih kul yollarına devam ettiler. Bir kasabaya vardılar. Oranın halkından yemek istediler. Fakat kasaba halkı onlan misafir etmemekte diretti. Bu arada Musa ve saîih kul, kendilerini misafir etmeyen bu kasabada, yıkılmak üzere olan bir duvar gördüler. Salih kul olan Hızır o duvarı düzeltiverdi. Musa da Hızır'ın, ücretsiz olarak o duvan düzeltmesine bir mânâ veremeyerek: "Eğer dileseydin burada çalışmana karşılık bu halktan bir ücret alabilirdin" dedi.
Hz. Musa'nın bu sözü, bardağı taşıran son damla oldu ve Hızır ona şöyle dedi: [90]

78- Salih kul şöyle dedi: "İşte bu, seninle benim aramızın ayrılması demektir. Sabrcdemediğin şeylerin içyüzünü sana anlatacağım.
Hz. Musa'nın, Hızır (a.s.) ile yolculuk yaparken, ona' karşı gelmeyeceğine dair söz vermesine rağmen üçüncü defa bu sözünde duramaması üzerine Hızır (a.s.) Hz. Musa'ya: "Artık ayrılma zamanımız gelmiştir. Fakat ben sana, sabredemeyerek sorduğun şeylerin sırlarını açıklayacağım" demiştir. [91]

79- O deîdiğim gemi, denizde çalışan birkaç fakirindi. Onu kusurlu yapmak istedim. Çünkü onların peşinde, her sağlam gemiye zorla el koyan bir Kral vardı.
Hızır (a.s.) bu âyette Hz. Musa'ya, sabredemeyip sorduğu şeylerin gerçek yüzlerini anlatarak, kendilerini taşıyan gemiyi niçin deldiğini beyan ediyor.
Buharı bu Kralın adının Hüded b. Büded olduğunu söylemiş İbn-i Kesir ise Hüded b. Büded'in, Hz. İshak'ın soyundan gelen ve Tevrat'ta zikredilen Krallardan biri olduğunu söylemiştir. [92]

80- Öldürdüğüm erkek çocuğa gelince, onun anne ve babası mümin kimselerdi. İlerde onları isyan ve İnkâra sürüklemesinden korktuk. [93]

81- İstedik ki rablcri onun yerine kendilerine ondan daha temiz ve daha merhametli birini versin.
Öldürdüğüm erkek çocuğa gelince, o, kâfir bir çocuktu. Onun baba ve annesi ise mümin idiler. Çocuğun, baba ve annesini isyan ve inkâr'a sürüklemesinden korktuk. Zira anne ve babanın, çocuğa şefkatlerinden dolayı onun etkisi altında kalmaları mümkündü. İstedik ki rableri onlara o öldürülen çocuktan daha temiz ve daha merhametli bir çocuk versin.
Öldürülen çocuğun "Ceysür" adında birisi olduğu ve Allah tealanın bu baba ve anneye onun yerine salih bir evlat verdiği rivayet edilmektedir[94]

82- Ücretsiz düzelttiğim duvar ise» şehirde iki yetim erkek çocuğun idi. Duvarın altında kendilerine ait bir hazine vardı. Babaları salih bir kimseydi. Rabbin, onların, rüştlerine erip hazinelerini bizzat kendilerinin çıkarmalarını istedi. Bu, rabbinden bir rahmetti. Ben, bunları kendiliğimden değil, Allah'ın emriyle yaptım. İşte sabredemediğin şeylerin içyüzü budur.
Bu düzeltilen duvarın altında bulunan hazinenin ne olduğu hakkında farklı görüşler zikredilmiştir.
İkrime ve Katade bu duvann altındaki hazinenin, daha Önceden oraya görülmüş mallar olduğunu söylemişler, Taberi de bu görüşü tercih etmiştir.
Sa'd b. Cübeyr, Abdullah b. Abbas ise bu hazinenin ilim olduğunu söylemişlerdir. Mücahid de bu hazinenin, üzerinde bilgiler yazılı altın levhalar , olduğunu söylemiştir.
Hz. Musa ile Hızır aleyhisselam arasında cereyan eden olayların kıssası burada sona ermekte ve bir başka hikmetli kıssa1 olan Zülkarneyn kıssası başlamaktadır. [95]

83- Ey Muhammcd, sana Zülkarncyn'den sorarlar. Onlara: "Size onun hakkında bazı hatıralar anlatacağım" de.
Resulullah (s.a.v.)a Zülkarneyn hakkında soru soran insanların, Allah'a ortak koşan müşrikler veya ehl-i Kitaptan bir grup insan olduğu rivayet edilmektedir.
Âyet-i Kerimede adı geçen Zülkarneyn'in kim olduğu hakkında farklı görüşler zikredilmektedir. Taberi bu şahsın, Mısır'ın

İskenderiye şehrini inşa eden ve dünyanın büyük bir bölümünü hakimiyeti altına alan Büyük İskender olduğunu nakleden bir görüş rivayet ediyor. İbn-i Kesir ise rivayet edilen bu haberin doğru olmadığını, burada zikredilen Zülkameyn'in, Hz. İbrahim zamanında yaşayan ve onunla beraber Kabe'yi tavaf eden, mümin ve adaletli bir devlet başkanı olduğunu ve bu hükümdarın, dünyanın büyük bir bölümünü hakimiyeti altına aldığını söylemektedir.
Bunların dışında Zülkarneyn'in kişiliği hakkında çeşitli görüşler zikredilmektedir. Ancak onun kim olduğu Nass'larda açıkça anlatılmadığından Zülkameyn'in kim olduğu hakkında kesin bir şey söylemek mümkün değildir. [96]

84- Gerçekten biz onu yeryüzünde yerleştirip İmkânlar verdik. Biz ona her şeyin sebebini verdik (Her şeyin yolunu gösterdik). [97]

85- O da sebeplere sarıldı (Bu yolları tuttu).
Allah teala bu âyetlerde, Zülkarneyn'e yeryüzünde çeşitli sebepler ve imkânlar verdiğini, onun da bu imkânları değerlendirerek yeryüzünde otorite sağladığını zikretmektedir.
Zülkameyn'e verilen sebeplerin neler olduğu hakkında çeşitli görüşler zikredilmiştir. Bu sebeplerin, ilim veya yeryüzünün coğrafî durumunu bilme yahut çeşitli kavimlerin dillerini bilme veya dünyayı fethedecek yol ve vasıtaları bilme gibi şeyler olduğu rivayet edilmektedir. [98]

86- (Gide gide) güneşin battığı yere ulaşınca, güneşi, sıcak ve kara balçıklı bir gözede batıyor buldu. Orada bir kavme rastladı. Biz, Zülkalneyn'c: "Ey Zülkarncyn, onları ya cezalandırırsın veya onlar hakkında iyi davranırsın" dedik.
Âyet-i Kerimede, Züîkarneyn'in, güneşin kara balçıklı bir gözeye battığını gördüğü zikredilmektedir. Âyet-i Kerime, güneşin gerçekten bir şeye battığını değil, Zülkameyn'in, güneşi batarken görme şeklini tasvir etmektedir. Bir insan deniz kenarında durup güneşin batışını seyrettiğinde onu, denizin içine batıyormuş gibi görür. İşte Zülkameyn'in durumu da bunun gibidir.
Âyet-i Kerimede, Zülkameyn'in gittiği yerde karşılaştığı kavmin iman etmemesi halinde onları öldürmekte veya onlara iyi davranarak iman etmelerini sğalamakta serbest olduğu beyan ediliyor. Bu kavmin hangi kavim olduğu açıklanmamaktadır.

Bazı rivayetlere göre ise büyük bir kavim olduğu ve adının da "Nâsik" olduğu beyan edilmektedir. [99]

87- Zülkarncyn şöyle dedi: "Biz zulmedeni yakında cezalandıracağız. Sonra da o, rabbinin huzuruna çıkarılacak, rabbi onu görülmemiş bir azaba uğratacaktır. [100]

88- İman edip salih amel işleyene ise en güzel mükâfaat vardır. Biz ona, emrimizden kolay olanı söyleriz (Dünyada kolaylık gösterir zor işlere koşmayız).
Zülkarneyn ise, karşılaştığı bu kavim hakkında şöyle dedi: "Biz bu kavimden, Allah'ı inkâr edip kendisine zulmedeni, Öldürerek cezalandıracağız. Sonra da o, âhirette rabbinin huzuruna çıkarılıp hesap verecek, rabbi de onu, görülmedik bir azap olan cehennem azabıyla cezalandıracaktır. Onlardan, iman edip salih ameller işleyecek olanlara ise mükâfaatların en güzeli olan cennet vardır. Biz de ona dünyada, kendisini Allah'a yaklaştıracak şeyleri öğreteceğiz".[101]

89- Sonra Zülkarncyn yine sebeplere sarılarak yoluna devam etti. [102]

90- (Gide gide) Güneşin doğduğu yere ulaşınca güneşi, kendilerine ondan koruyacak bir şey vermediğimiz bir kavim üzerine doğuyor gördü.
Sonra Zülkarneyn yine, kendisine verilen imkânları kullanarak yoluna devam etti. Bu sefer güneşin doğduğu yere ulaştı. Güneşi bir kavmin üzerine doğuyor gördü. Biz o kavme, kendilerini güneşten koruyacak, dağ, ağaç v.b. herhangi bir şey vermemiştik.
Katade diyor ki: "Bunlar, üzerine bina kurulamayan bir yerde bulunuyorlardı. Güneşin doğduğu zaman dehlizlere giriyorlar, güneş üzerlerinden uzaklaşınca da çıkıp nzıklannı tedarik ediyorlardı".
Âyet-i Kerimede Zülkarneyn'in, güneşin doğduğu yere ulaştığı zikredilmektedir. Bu ifade de, Zülkarneyn'in, güneşi doğarken görmesini tasvir etmektedir. Yoksa güneşin, girdiği herhangi bir yerden çıkarak görünmesi sözkonusu değildir.
Âyet-i Kerimede Zülkarneyn'in, güneşin doğduğu yere ulaştığı zikredilmektedir. Bu ifade de, Zülkarneyn'in, güneşi doğarken görmesini tasvir etmektedir. Yoksa güneşin girdiği herhangi bir yerden çıkarak görünmesi sözkonusu değildir.

Âyet-i Kerimede zikredilen kavim hakkında Sa'd b. Cübeyr şöyle demiştir: "Bunlar, kızılderiîi, kısa boylu olan, mağaralarda yaşayan, umumiyetle balık yiyen bir kavimdi".
Katade bunların elbisesiz yaşayan zenciler olduklarını söylemiştir. Hasan-ı Basrî ise bunların, dehlizlerde, bataklıklarda ve sularda yaşayan, yaşadıkları yerlerde ev yapma imkânı olmayan bir kavim olduklarını söylemektedir. [103]

91- İşte Zülkarneyn sebeplere sarılarak böyle yaptı. Biz onun bütün yaptıklarından haberdardık.
Evet, işte Zülkarneyn böyle idi. Biz onun bizzat kendisinin ve ordusunun her türlü halini biliyorduk. Onların çeşitli kavimlerden olmaları ve çeşitli yerlere dağılmaları bizim bilgimiz dışında değildi. [104]

92- Sonra Zülkarneyn yine sebeplere sarılarak yoluna devam etti. [105]

93- (Gide gide) set yaptığı iki dağın arasına varınca, söyleneni hemen hemen hiç anlamayan bir kavme rastladı.
Âyet-i Kerimede zikredilen iki set'den maksadın, karşılıklı iki dağ olduğu, aralarında da-boğaz gibi bir geçit bulunduğu rivayet edilmektedir. Ye'cüc ve Me'cüc'ün o boğazı aşarak Türklerin ülkesine geldikleri ve orada bozgunculuk çıkardıkları bu sebeple Türklerin, Zülkameyn'den bu iki dağın arasını kapatacak bir set yapmasını istedikleri açıklanmaktadır.
Âyet-i Kerimede "Söyleneni hemen hemen hiç anlamayacak bir kavim" ifadesi zikredilmektedir. Başka bir kıraat şekline dayanarak bu ifade: "Hemen hemen hiç söz anlatamayacak bir kavim" şeklinde de izah edilmiştir.
Müfessirlerin bazıları da burada zikredilen kavmin Türkler oldu] söylemişlerdir. [106]

94- Zülkarneyn'e: "Ey Zülkarneyn, yeryüzünde bozgunculuk çıkaran Ye'cüc ve Me'cüc'le aramızda bir set çeksen de vergi versek" dediler.
Zülkarneyn'in vardığı İki set arasında karşılaştığı ve söz anlamayan kavim, Zülkarneyn'e şöyle demişlerdir: "Ey Zülkarneyn "Ye'cüc ve Me'cüc" denilen varlıklar yeryüzünde bozgunculuk çıkarıyorlar ve orayı fesada veriyorlar. Sen, bizimle onların araşma bir set yapıp onların şerrinden bizi

kommuş olsan da biz de sana onun karşılığında bir vergi versek olur mu?".
Bu âyet-i Kerimede "Yecüc ve Me'cüc zikredilmektedir. Peygamber efendimiz (s.a.v.) bunlardan çokça kimsenin cehenneme gireceğini beyan ederek sahabilere şöyle buyurmuştur: "Müjde size, cehenneme giren Ye'cüc ve Me'cücün bin kişisi karşısında sizden oraya bir kişi girecektir." [107]
Ye'cüc ve Me'cüc'ün kimler oldukları ve kimin soyundan geldikleri hususundaki rivayetler pek zayıftır. Ancak Ye'cüc ve Me'cüc'ün, geçmişte yaşamış iki kavmin ismi olduğu ve bunların asılları ve nesepleri belirsiz bir
kavim oldukları bean edilmekte, bunların önlerine çekilen ve mahiyetini kesin olarak bilemediğimiz şeddi aşarak ortaya çıkışlarının kıyamet alâmetlerinden olduğu çeşitli Hadis-i Şeriflerde zikredilmektedir. [108]

95- Zülkarncyn de onlara şöyle dedi: "Rabbimin bana vermiş olduğu imkân (Servet ve saltanat) sizin vereceğiniz şeyden daha hayırlıdır. Bana maddi yardımda bulunun sizinle onların arasına bir set yapayım. [109]

96- Bana demir kütleleri toplayıp getirin. "Zülkarneyn, iki dağın arasını doldurup düzleyen bir set yapınca: "Ateş yakıp sörekleyin" dedi. Demirleri kızdırıp akkor haline getirince "Bana erimiş bakır getirin üzerine dökeyim" dedi. [110]

97- Ye'cüc ve Me'cüc bu seti ne aşabildiler ne de delebildiler. [111]

98- Zülkarneyn şöyle dedi: "Bu, rabbimin bir lütfudur. Rabbimin vaadi gelince o, bu seti yerle bir edecektir.'Rabbimin vaadi haktır, gerçektir.
Ye'cüc ve Me'cücün fesat çıkarmasından korkan kavim, Zülkameyn'e, kendileriyle onların arasına bir set yapmasını, buna karşılık ona vergi vermeyi teklif etmiş fakat Zülkarneyn buna tenezzül etmeyerek; "Rabbimin bana verdiği mülk ve imkânlar, sizin aranızda toplayarak bana vereceğiniz ücretten daha hayırlıdır" demiştir. Zülkarneyn onlardan sadece işçilik yapmalarını ve malzeme temin etmelerini istemiştir. Ve onlara şöyle demiştir: "Bana demir kütleleri getirin". Bunun üzerine onlar istenen şeyleri getirmişler. Zülkarneyn iki dağın arasını

düzleyip kapatacak şekilde demirden bir set yapmış sonra onlara demiştir ki: "Ateş yakıp körükleyin". Demirleri kızdırıp Akkor haline getirince tekrar onlardan erimiş bakır isteyip onu demirîmerin üzerine dökmüştür. Böylece meydana gelen şeddi Ye'cüc ve Me'cüc ne aşabilmişler ne de delebümişlerdir. Bu işin tamamlanmasından sonra Zülkarneyn, Allah'a hamdederek şöyle demiştir.
"Bu yaptığım set, Allah tarafından, kullarına bir lütuf ve rahmettir. Zira rabbim bu set vasıtasıyla Ye'cüc ve Me'cücün serlerini insanlardan uzaklaştırmıştır. Ancak Ye'cüc ve Me'cüc'ün galip gelme vakti veya kıyamet gelince rabbim bu şeddi yerle bir edecektir. Rabbimizin, Ye'cüc ve Me'cüc'ün galip geleceğine veya kıyametin kopacağına dair olan vaadi haktır".
Resullulah (s.a.v.)m hanımı Zeyneb binti Cahş'dan rivayet ediliyor ki:
"Bir gün Resulullah (s.a.v.) telaşlı bir şekilde onun yanına geldi. "La ilahe İllallah. Yaklaşan serden vay Arapların haline. Bugün, Ye'cüc ve Me'cüc'ün önüne çekilen setten şu kadar bin delik açıldı" buyurdu. Resulullah (s.a.v.) böyle söyler başparmağıyla şehadet parmağının uçlarını birleştirerek açılan deliğin ne kadar olduğunu gösterdi. Bunun üzerine Zeyneb Resulullah'a şöyle dedi: "Ey Allah'ın Resulü, içimizde salih insanlar varken de biz helak olur muyuz?" Resulullah (s.a.v.) "Evet, içinizde çirkin işler artarsa helak olursunuz" cevabını verdi[112]

99- Biz 20 gün insanları, birbirine girip dalgalanır halde bırakacağız. Sûr'a üfürülünce de biraraya toplayacağız. [113]

100- Ogün biz cehennemi mutlaka kâfirlerin gözleri önüne dikeceğiz. [114]

101- Onların gözleri âyetlerimize karşı perdeliydi. Kelamımı işitmiyorlardı.
Biz, kıyamette insanları birbirleriyle veya önlerindeki şeddi aşarak gelen Ye'cüc ve Me'cüc ile yahut insanları cinlerle birbirlerine girip dalgalanır halde bırakacağız. Daha sonra Sûr'a üfürülünce de gelmiş geçmiş bütün insanları biraraya getireceğiz ve kâfirlerin, bizzat gözleriyle görmeleri için cehennemi onlara göstereceğiz. Zira bu kâfirlerin, benim varlığımı ispat eden delillere karşı gözleri perdeliydi. Onlar, bu delillere bakıp düşünemezlerdi. İnkâr ve isyan içinde

olduklarından şer tarafları kendilerine galip geliyor ve böylece kulakları benim emirlerimi işitmiyordu.
Âyet-i Kerimede, bir kısım varlıkların birbirlerine girerek dalgalanacakları ifade edilmektedir. Bu varlıklardan insanların kastedilmesi halinde, kıyametten önce insanların kargaşa içine düşecekleri ve birbirlerine girecekleri anlaşılır.
Bu varlıklardan, Yecüc ve Me'cüc ile insanların kastedilmesi halinde, kıyamete yakın bir zamanda, Ye'cüc ve Me'cücün insanların içine dalacakları ve yeryüzünde fitne ve fesat çıkaracakları anlaşılır.
Bu varlıklardan, Cinlerle insanların kastedilmesi halinde ise, bunların kıyamette birbirlerine karışacakları anlaşılır.
Âyet-i Kerimede Sûr'a üfürüleceği beyan edilmektedir. Bu Sûr'un ne olduğu Peygamber efendimizden sorulduğunda:
"Sur, kendisine üflenecek bir boynuzdur" Buyurmuştur[115] Resulullah (s.a.v.) diğer bir Hadis-i Şerifinde de şöyle buyurmuştur:
"Ben kendimi nasıl rahat hissedebilirim? Sur sahibi Sur'u ağzına almış, alnını eğmiş, kulağını Allah'ın emrine vermiş ona üflemek için "Üfle" emrini beklemektedir. "Resulullah'in bu sözlerinden etkilenen müslümanlar "Ey Allah'ın Resulü, biz ne diyelim?" diye sorunca Resulullah: "Hasbünallahi ve nimelvekil Tevekkelna Alellahi rabbina (Allah bize yeter o ne güzel vekildir. Biz, rabbimiz olan Allah'a tevekkül ettik" deyin buyurmuştur. [116]

102- Kâfirler, beni bırakıp kullarımı dost edinmelerinin doğru olduğunu mu sanıyorlar? Şüphesiz biz cehennemi, kâfirlere bir konak olarak hazırladık.
Kâfirler beni bırakıp da benim yarattığım İsa'yı veya Melekleri yahut Şeytanları ya da putları dost edinmelerinin doğru bir şey olduğunu mu sanıyorlar? Bu asla doğru bir şey değildir. Bilakis onların aleyhlerinedir. Beni bırakıp da dost edindikleri varlıklar kıyamet gününde kendilerinden uzaklaşacaklardır. Biz de kâfirler için konak olarak cehennemi hazırlamış izdir. Onların kaçıp sığınacakları başka bir yer de yoktur. [117]

103- Ey Muhammed, de ki: "Amelleri yönünden en çok zarara uğrayanları size haber vereyim mi? [118]

104- Onlar, dünya hayatındaki gayretleri hoşa giden kimselerdir. Oysa kendileri iyi iş yaptıklarını sanıyorlar. [119]

105- İşte onlar, rablerinin âyetlerini ve onun huzuruna çıkmayı inkâr edenlerdir. Bu yüzden amelleri boşa gitmiştir. Biz de kıyamet günü onlara hiçbir değer vermeyeceğiz. [120]

106- İşte onların inkârları, âyetlerimi ve Peygamberlerimi alaya almaları sebebiyle cezaları cehennemdir.
Ey Muhammed, seninle tartışan ve bâtıl şeyleri ileri sürerek seni uğraştırmak isteyen Yahudi ve Hıristiyan!ara de ki: "Ben sizlere, yapmış oldukları amellerden fayda elde edeceklerini sandıklan halde en çok zarara uğrayanların kimler olduklarını haber vereyim mi? Onlar, dünya hayatında yaptıkları doğru olmayan bu sebeple de amelleri boşa giden kimselerdir. Onlar, bu amelleri işlerken Allah'a itaat ettiklerini ve böylece güzel şeyler yaptıklarını sanıyorlardı. Yaptıkları ameller sebebiyle en çok zarara uğrayanlar, rablerinin âyet ve delillerini ve onun huzuruna çıkıp hesap vereceklerini inkâr edenlerdir. Bu yüzden onların amelleri iptal edilmiş, âhirette kendilerine fayda verecek bir sevapları kalmamıştır. Kıyamet gününde biz onların yaptıkları amellere hiçbir kıymet vermeyeceğiz. Onların amellerinin sevap bakımından hiçbir ağırlığı yoktur. İşte bunların Allah'ı inkâr etmeleri ve onun âyetlerini ve Peygamberlerini alaya almaları yüzünden varacakları yer cehennemdir.
Âyet-i Kerimede "Amelleri yönünden en çok zarara uğrayanlar" zikredilmiş ve bunların bazı sıfatlan beyan edilmiştir. Bazı müfessirler bu insanlardan maksadın papazlar ve ruhbanlar olduğunu söylemişlerdir. Bazilan ise bunlardan maksadın Yahudi ve Hıristiyanlar olduklannı söylemişlerdir. Taberi ise: "Bu insanlardan maksat, iyi amel işlediğini sandığı halde yaptığı amel ile Allah tealayı gazaplandıran herkestir. Bu kimse ister papaz olsun ister Haham olsun isterse sapık bir müetehid olsun isterse halktan biri farketmez" demiştir.
Hz. Alli (r.a.) ise bu âyeti kerime'nin izahını kendisinden soran Haricîlere: "Bunlar sizlersiniz ey Hariciler." demiştir. [121]

107- İman edip salih amel işleyenlere ise konak olarak Firdevs cennetleri vardır. [122]

108- Onlar o cennetlerde ebediyyen kalacaklar, oradan hi ç ayrılmayacaklardır.

Peygamber efendimiz (s.a.v.) Firdevs cennetini tasvir eden bir Hadis-i Şerifıde buyuruyor ki:
"Şüphesiz ki cennette yüz derece vardır. Allah bunları, Allah yolunda cihad edenlere hazırlamıştır. Her derecenin arası gökle yer arası kadardır. Siz, Allah'tan cenneti istediğiniz zaman Firdevs cennetini isteyin. Çünkü o, cennetlerin en ortasında olanı ve en yücesidir. Rahman olan Allah'ın arşı onun üzerinde bulunmaktadır. Cennetin ırmakları ondan fışkırmaktadır. [123]

109- Ey Muhammed, de ki: "Eğer rabbimîn sözlerini yazmak için denizler mürekkep olsa, rabbimin sözleri bitmeden denizler biter. Bir o kadar denizi yardım olarak katsak da...".
Ey Muhammed, de ki: "Şayet denizin suyu, rabbimin sözlerini, hikmetlerini ve kudretini gösteren âyetlerini yazan kalemin mürekkebi olsa, rabbimin sözleri bitmeden önce o denizin suyu biter. O sular bittikçe bir o kadar ilave yapılsa dahi o da biter.
Bu hususta diğer bir âyette de şöyle buyurulmaktadir: "Yeryüzündeki ağaçlar kalem, deniz de mürekkep olsa ve yedi deniz de katılsa da yazılsa Allah'ın kelimeliri bitmezdi. Şüphesiz ki Allah, her şeye galiptir, hüküm ve hikmet sahibidir. [124]

110- Ey Muhammcd, de ki: "Ben de sizin gibi ancak bir beşerim. Bana, ilahınızın ancak bir ilah olduğu vahyolunuyor. Kim rabbine kavuşmayı istiyorsa salih amel işlesin ve ibadette hiçbir şeyi rabbine ortak koşmasın".
Ey Muhamed, de ki: "Ben de Âdemin soyundan gelen bir beşerim. Allah'ın bana öğrettiği şeyler dışında hiçbir bilgim yoktur. İbadet etmeniz ve kendisine ortak koşmamanız gereken ilahınızın ancak tek bir ilah olduğu bana vahyolunuyor. Kim rabbinin huzuruna çıkmayı ümit ediyor, onun cezalandırmasından korkup mükâfaatmı istiyorsa o kimse salih ameller işlesin, rabbine ihlasla ibadet etsin. Rabbine ibadette hiçbir şeyi ona ortak koşmasın".
Âyet-i Kerimede, ibadet ve itaatin sadece Allah'a yapılması ve ibadette hiçbir şeyin ona ortak koşulmaması emrediliyor.
Taberi bu âyet-i Kerimeyi izah ederken şöyle diyor: "Kişi yaptığı ameli görünüşte Allah için yapar fakat içinden o amelle Allah'ın rızasından başka bir maksat taşırsa riyakâr olur. Ve böylece rabbine ibadette ona ortak koşmuş olur".

Abdullah b. Abbas da burada ifade edilen "İbadette Allah'a ortak koşma"yı, "gösteriş için ibadet etme" olarak izah etmiştir.
Peygamber efendimiz bir Hadis-i Şerifinde şöyle buyuruyor:
"Allah, geleceğinde şüphe olmayan kıyemet gününde insanları biraraya topladığı zaman bir çağına şöyle seslenecektir. "Kim Allah için yaptığı bir amelde başkasını ona ortak koştuysa sevabını Allah'tan başkasından istesin. Zira Allah'ın, kendisine ortak koşulmaya asla ihtiyacı yoktur. [125]
Diğer bir Hadis-i Şerifinde de kişinin, amel işlerken Allah'a nasıl ortak koşmuş olacağını beyan ederek buyuruyor ki:
"Kim gösteriş için namaz kılarsa şirke düşer. Kim gösteriş için oruç tutarsa şirke düşmüş olur. Kim gösteriş için sadaka verirse şirke düşmüş Olur[126]
Bir gün, Şeddad b. Evs ağlamış, ona:
"Seni ağlatan nedir?" diye sorulmuştur. Şeddad da şöyle demiştir. "Resulullah'tan işittiğim ve şu anda hatırladığım bir şey beni ağlatmıştır. Resulullah (s.a.v.)ın şöyle buyurduğunu işitmiştim. "Ümmetim için en çok korktuğum şey, Allah'a ortak koşmaları ve gizlice şehvete düşmeleridir. "Dedim ki: "Ey Allah'eın Resulü, ümmetin senden sonra Allah'a ortak koşacak mı? Resulullah: "Evet" dedi. "Evet, onlar ne güneşe ne ay'a ne taşa ne de puta tapacaklar. Fakat onlar, yaptıkları amelleri gösteriş için yapacaklardır. Gizlice şehvete düşmeleri ise, ümmetimden biri oruçlu olacak, şehveti tahrik eden bir şey ona çatacak o da orucunu bozacaktır. [127]